

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

PRÁVNÍ PROPEDEUTIKA

**studijní opora k předmětu
pro studenty kombinované formy studia
oboru Sociální patologie a prevence**

Doporučený semestr:	první
Prerekvizita:	není
Navazující předmět:	není
Kreditová dotace:	4
Ukončení předmětu:	zkouška
Garant předmětu:	Mgr. et Mgr. Radka Pavlišová

Vyučující:
Kontakt:

Mgr. et Mgr. Radka Pavlišová
pavlisova.radka@centrum.cz

Hodinová dotace přímé výuky:

Prezenční forma studia: přednáška 12 hod. za semestr
Kombinovaná forma studia: konzultace 12 hod. za semestr

Hodinová dotace samostudia: 10 hodin

Zařazení předmětu: 1. semestr

Prerekvizity: předmět nemá prerekvizity.

Pravidla komunikace s vyučujícím:

- prostřednictvím e-mailové korespondence (pavlisova.radka@centrum.cz)
- v předem dohodnutých konzultačních hodinách

Úvod do studia předmětu (anotace)

Předmět Právní propedeutika je koncipován jako základní vhled do právní teorie se zaměřením na praktické otázky.

Cíle předmětu

Obsah předmětu Právní propedeutika tvoří seznámení se základy teorie státu a práva, základy ústavního a správního práva a s instituty demokratického, ústavního státu. Tomuto vymezení odpovídá cíl předmětu, kterým je základní orientace v právu spočívající v pochopení, osvojení a aplikaci základních právních termínů jako nezbytného předpokladu pro podrobnější studium jednotlivých právních odvětví.

Osnova předmětu

Osnovu předmětu představují následující tematické okruhy:

1. Vztah státu a práva
2. Právo a právní normy v systému práva
3. Prameny práva
4. Právní předpisy
5. Subjekty práva a jejich práva a povinnosti
6. Právní způsobilost
7. Právní odpovědnost
8. Základy ústavního práva
9. Význam Listiny základních práv a svobod
10. Úvod do správního práva
11. Úvod do správního práva

Literatura

Základní literatura:

Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. I. díl. Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998, 368 s. ISBN 80-7201-141-3

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 1*. 2. vydání, Praha: Linde, 2008, 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 2*. Praha: Linde, 2004, 248 s. ISBN 80-7201-472-2

Právní předpisy:

Ústava ČR (úst. zák. č. 1/1993 Sb.)

Listina základních práv a svobod (úst. zák. č. 2/1993 Sb.)

Rozšiřující literatura:

Fuller, L.L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1996, 229 s. ISBN 978-80-86005-65-2

Gerloch, A., Maršálek, P., (eds.). *Problémy interpretace a argumentace v právní teorii a právní praxi*. 208 s. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-12-2.

Příbáň, J. *Suverenita, právo a legitimita*. Praha: Karolinum, 1997, 270 s. ISBN 80 7184 470 5

Příbáň, J. *Disidenti práva*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001, 284 s. ISBN 80 86429 00 8

Příbáň, J., Hollander, P. a kol. *Právo a dobro v ústavní demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 270 s. ISBN 978-80-7419-045-2

Hendrych, D., a kol.: *Správní právo. Obecná část*. 8. vydání, Praha : C.H. Beck, 2012, 832 s. ISBN 978-80-7179-254-3

Sládeček, V. *Obecné správní právo*. 2. Vydání, Praha : ASPI Wolters Kluwer, 2009 (3. vydání, 2013), 450 s. ISBN 978-80-7478-002-8

Požadavky na ukončení předmětu

Předmět je ukončen zkouškou. Zkouška má písemnou formu v podobě samostatného zodpovězení otázek, jejichž cílem je ověření znalosti právní terminologie a orientace v Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod. Za úspěšné absolvování zkoušky je považováno bezchybné zodpovězení alespoň 60% ze zadaných otázek.

Obsah

1	Vztah státu a práva	4
1.1	Společnost a právo	4
1.2	Stát a právo	5
1.3	Systém dělby moci.....	7
2	Právo a právní normy v systému práva	9
2.1	Pojem práva.....	9
2.2	Právní odvětví v systému práva	10
2.3	Vymezení, struktura a druhy právních norem	11
2.4	Charakteristika působnosti právních norem	13
3	Prameny práva.....	16
3.1	Pojem a druhy pramenů práva	16
3.2	Prameny práva v České republice.....	17
4	Právní předpisy	21
4.1	Charakteristika právních předpisů	21
4.2	Platnost a účinnost právního předpisu	23
4.3	Praktický význam právní síly právního předpisu	24
5	Subjekty práva a jejich práva a povinnosti.....	26
5.1	Vymezení subjektů práv	27
5.2	Klasifikace subjektivních práv a povinností	28
5.3	Základní lidská práva a základní svobody.....	29
6	Právní způsobilost.....	32
6.1	Druhy právní způsobilosti	32
6.2	Charakteristika jednotlivých druhů právní způsobilosti.....	32
6.3	Úprava subjektů práva a právní způsobilosti v novém občanském zákoníku.....	34
7	Právní odpovědnost	38
7.1	Vymezení právní odpovědnosti	38
7.2	Základní formy právní odpovědnosti	39
7.3	Druhy právní odpovědnosti.....	40
	Veřejnoprávní odpovědnost.....	40
	Soukromoprávní odpovědnost.....	41
7.4	Klasifikace právních deliktů	42
8	Základy ústavního práva.....	43
8.1	Předmět ústavního práva	44
8.2	Ústavní charakteristika České republiky	44
8.3	Uplatnění principu dělby moci v konstrukci Ústavy České republiky	46
9	Význam Listiny základních práv a svobod	51
9.1	Postavení Listiny základních práv a svobod v ústavním pořádku ČR a její struktura.....	51
	1) Obecná ustanovení	52
	2) Lidská práva a základní svobody	52
	a) Základní lidská práva a svobody	52
	b) Politická práva	52
	3) Práva národnostních a etnických menšin.....	52
	4) Hospodářská, sociální a kulturní práva	52
	5) Právo na soudní a jinou právní ochranu.....	52
	6) Ustanovení společná	52
9.2	Svoboda jednotlivce a její ústavní záruky	53
9.3	Politická práva a jejich ústavní záruky.....	53
9.4	Principy sociálního státu v Listině základních práv a svobod	54
9.5	Ústavní úprava procesních práv a právo na spravedlivý proces.....	55
9.6	Ústavní úprava základů trestního práva a trestního řízení.....	56
10	Úvod do správního práva.....	58
10.1	Veřejná správa.....	59
10.2	Právo na samosprávu.....	60

1 Vztah státu a práva

Cíle

Seznámení se základními pojmy obecné státovědy

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- právo
- legalita
- legitimita
- demokracie
- svrchovanost zákona
- dělba moci

1.1 Společnost a právo

Právo

vymezuje řada definic. Obecně lze právo charakterizovat jako **soubor platných právních norem**.

Společnost nemůže bez řádu a pravidel existovat, jedním ze základních požadavků na právo je stabilita a potřeba právní jistoty. Právo představuje jeden ze základních prostředků regulace a stabilizace lidské společnosti. Právo působí na společnost jednak preventivně a jednak represivně prostřednictvím právních sankcí za porušení práva. V právu se odrážejí hodnoty, které jsou uznávány společností jako celkem, právo je prostředkem k dosažení těchto hodnot.

Právo a svoboda

Svobodu chápeme jako možnost volního rozhodnutí, volního jednání člověka. Limity svobody člověka jsou podstatou právní regulace, jedná se o právní omezení ve smyslu hranic svobody člověka ve svobodě druhého člověka (otázkou je vždy nalezení míry omezení jednoho práva k ochraně jiného práva) a v omezení svobody ve veřejném zájmu (veřejný pořádek, veřejné zdraví, životní prostředí apod.). Omezení svobody musí platit pro všechny stejně = princip rovnosti před zákonem.

Právní jistota

je jeden ze základů demokratického právního státu, **znamená stav, za kterého lze předvídat a spoléhat**, že rozhodnutí příslušných orgánů v individuálních případech budou odpovídat spravedlnosti ve formálním smyslu, tj. v obdobných případech bude rozhodováno obdobně a v rozdílných rozdílně („za stejných podmínek rovná práva a povinnosti“). Jde o předpoklad nestranného rozhodování naplňující rovnost před zákonem.

Existují čtyři základní koncepce původu práva ve společnosti:

1. Přirozenoprávní koncepce – zastává názor, že právo je přirozený systém uspořádání společnosti, dle této teorie právo vzniká mimo společnost
2. Historickoprávní koncepce – počátek právního pozitivismu, tvrdí, že zdrojem práva je duch národa
3. Pozitivistická koncepce – vychází z toho, že hlavním normotvůrcem je stát, právo vzniká především v legislativním procesu
4. Sociologická koncepce – dle ní je právo regulativní systém, který se postupně vytvářel na základě potřeb lidské společnosti, zákony jsou výsledkem střetu protichůdných zájmů

Od toho se odvíjí čtyři stěžejní metodologické přístupy k právu:

1. Teorie přirozeného práva, dle níž je právo souhrn principů a pravidel, o kterých nelze tvrdit, že mají svůj původ v cílené lidské činnosti, ale jejich zdroj je třeba hledat jinde, právo vzniká a existuje nezávisle na státu, klíčovým pojmem je legitimita
2. Právní pozitivismus, dle něhož právo tvoří jen ty normy, které stát uzná za závazné a které vynucuje, klíčovým pojmem je legalita
3. Sociologickoprávní koncepce
4. Psychologický přístup k právu

1.2 Stát a právo

Stát lze vymezit jako politickou formu organizace společnosti.

- Je to základní instituce společnosti (tam, kde existují politické vztahy, musí existovat stát)
- Jedná se o hlavní mocenský subjekt společnosti
- Základním organizačním elementem je státní moc – jako druh veřejné moci

Legalita = zákonnost, všeobecná závaznost zákony, legální jsou vztahy, které jsou v souladu s platným právem

- 2 základní požadavky
 - 1) Požadavek tvorby práva - relevantní vztahy ve společnosti musí být regulovány právem
 - 2) Právo musí být zachováno – státní moc má jeho realizaci zabezpečit

(legalita se uplatňuje, pokud státní moc zabezpečuje právní regulaci vztahů a realizaci práva).

V demokratickém právním státě má legalita 2 roviny:

- 1) aplikační – každý je povinen dodržovat právo
- 2) legislativní – vydání právní normy může být uskutečněno jen v mezích stanovených zákonem, subjektem stanoveným zákonem a ve formě stanovené zákonem

Legitimita = ospravedlnění samotného práva, odůvodnění určitého postupu a jeho výsledku.

Právní stát – takový stát, v němž je výkon státní moci omezen zákonem, vychází z myšlenky svrchovanosti (dominance, primátu) zákona. V právním státě je uplatňován princip legality, který byl v reakci na krizi právního státu v důsledku totalitních režimů doplněn o princip legitimacy.

Svrchovanost zákona se projevuje ve vázanosti státu právem.

Orgány veřejné moci smějí v právním státě činit jen to, co jim zákon výslovně dovoluje, zatímco občan v právním státě smí činit vše, co zákon výslovně nezakazuje (Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit něco, co zákon neukládá).

Znaky demokratického právního státu

- Vázanost státu právem – stát je nejen původcem právních norem, ale i jejich adresátem. To znamená, že sám stát je vázán ústavou, ústavními zákony, zákony a dalšími právními akty.
- Dělbá moci – moc ve státě je rozdělena na zákonodárnou, výkonnou a soudní, platí zásada nezávislosti mocí a zásada rovnováhy mocí a systém brzd.
- Omezená moc – stát může zasahovat a svou moc uplatňovat jen v případech a způsobem předem stanovených.
- Suverenita lidu a lidská práva – občan je nadřazen státu, což se projevuje v možnosti projevu vůle při personálním ustavování moci zákonodárné, popřípadě v možnosti přímého projevu vůle lidu. Suverenita lidu se současně projevuje v zakotvení základních práv a svobod člověka v ústavním zákoně, jehož součástí je výslovná garance základních práv menšin.
- Soudní ochrana – každému má být dána možnost domáhat se svých práv a oprávněných zájmů u nezávislého a nestranného soudu, jehož rozhodnutí má být přezkoumatelné soudem vyšší instance.

Demokratický charakter právního státu – současný právní stát nemůže být nedemokratický a demokratický stát nemůže mít jinou formu než právní

Demokracie – současné pojetí demokracie nepojímá demokracii zjednodušeně jako vládu lidu ve smyslu suverenity, tj. neomezené moci lidu a

vlády většiny. Je třeba zdůraznit, že **současné pojetí demokratického právního státu zahrnuje 2 principy:**

- 1) **Uplatňování většinové vůle lidu**
- 2) **Zároveň ochranu lidských práv a základních svobod, tj. ochranu menšin**

Totalitní stát – je opakem demokratického právního státu. Prohlašuje stát, ryze mocensky pojatý, za absolutní hodnotu, kdy stát má nárok ovládat veškerý život individua (jedinec má především sloužit státu). Totalitní režim je založen na mocenském monopolu jediné politické strany či mocenského uskupení a na jednotném systému státních a nestátních organizací. Totalitní stát potlačuje základní lidská a politická práva, vládnoucí ideologie je výlučnou státní ideologií a je všeobsáhlá, neboť zahrnuje nejen oblast politiky. Totalitní stát se vměšuje i do ekonomické sféry (na rozdíl od autoritativního režimu, který toleruje soukromé sféry).

1.3 Systém dělby moci

Dělba moci

Moc ve státě je rozdělena na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Každá z mocí má přesně vymezenou působnost a k jejímu naplňování svěřené kompetence, přičemž existují určité kontrolní a garanční mechanismy, jejichž úkolem je zabránit překračování působnosti a nepřiměřené kumulace moci, jde o systém vzájemných garancí a brzd.

Zákonodárná moc vyjadřuje obecnou vůli a tvoří zákony, výkonná moc vykonává tuto obecnou vůli a zákony, moc soudní trestá přečiny a zločiny a rozhoduje spory. Úloha moci soudní spočívá v ochraně práv.

Teorie dělby moci je založena na dvou nedílných zásadách:

1) **zásada oddělenosti, samostatnosti a nezávislosti mocí**

- Výkon jednotlivých mocí je prováděn zvláštními orgány, které nejsou navzájem ve vztahu nadřízenosti a podřízenosti
- Neslučitelnost těchto mocí v rukou jedné a téže fyzické osoby.
- Nezávislost mocí na sobě navzájem co do podmínek nabytí moci, osoby mají nabývat příslušné pravomoci nezávisle na orgánech druhých mocí
- Vzájemná neodpovědnost orgánů, které jsou nositeli těchto mocí

2) **zásada rovnováhy mocí a vzájemných brzd**

- Tato zásada je logicky spjata s dělbou moci, tvoří její součást a protiváhu zásadě oddělitelnosti a nezávislosti jednotlivých mocí
- Tato zásada např. zahrnuje:
 - Právo výkonné moci pozastavovat zákony usnesené zákonodárným sborem (právo veta)
 - Pravomoc moci zákonodárné zkoumat, zda a jakým způsobem jsou vykonávány zákony, pravomoc moci zákonodárné určovat prostřednictvím zákonů nejen obsah a meze činnosti výkonné moci, ale i její prostředky

- Právomoc moci soudní přezkoumávat, zda zákony usnesené zákonodárným sborem nejsou v rozporu s ústavou, pravomoc moci soudní zrušit nezákonné rozhodnutí orgánu výkonné moci
- Právomoc výkonné moci jmenovat soudce

Základním organizačním elementem společnosti je stát. V právním státě se uplatňuje princip svrchovanosti zákona, přičemž dělba moci představuje státoprávní záruku právního státu. Dodržování principu legality je důležitým atributem právního státu, soudobý demokratický právní stát naplňuje nejen zásadu suverenity lidu, ale i koncepci lidských práv. Z toho pramení koncepce demokratické legitimacy jako uplatňování většinové vůle lidu při ochraně rovných lidských práv a základních svobod jedince, tedy i menšiny.

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. I. díl. Obecná státověda*. Praha: Linde, 1998, 368 s. ISBN 80-7201-141-3

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 1*. 2. vydání, Praha: Linde, 2008, 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 2*. Praha: Linde, 2004, 248 s. ISBN 80-7201-472-2

Fuller, L.L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1996, 229 s. ISBN 978-80-86005-65-2

Gerloch, A., Maršálek, P., (eds.). *Problémy interpretace a argumentace v právní teorii a právní praxi*. 208 s. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-12-2.

Příbáň, J. *Suverenita, právo a legitimita*. Praha: Karolinum, 1997, 270 s. ISBN 80 7184 470 5

1. Charakterizujte pojem právo.
2. Vysvětlíte, v čem spočívá význam právní jistoty.
3. Vyjmenujte základní znaky státu.
4. Co se rozumí pod pojmem legalita?
5. Čím se oproti totalitnímu státu vyznačuje demokratický právní stát?
6. Jakým způsobem se projevuje dělba moci ve státě a na jakých zásadách je systém dělby moci založen?

2 Právo a právní normy v systému práva

Cíle

Seznámení se systematikou práva a se základními právními odvětvími a pochopení rozdílů mezi nimi

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- objektivní právo X subjektivní právo
- veřejné právo X soukromé právo
- hmotné právo X procesní právo
- právní norma
- právní síla
- kogentní norma
- dispozitivní norma
- působnost právní normy

2.1 Pojem práva

Právo

představuje více významů a může být chápáno zejména jako:

- systém pravidel regulující chování lidí (normativní rovina)
- systém společenských vztahů, které ovlivňují obsah právních norem regulujících společenské chování (sociální rovina)
- prostředek pro prosazování a naplňování hodnot, které jsou předmětem právní úpravy (axiologická rovina)
- prostředek realizace veřejné moci, vnitrostátní i mezinárodní politiky státu (mocenská rovina)
- nositel informací pro adresáty právních norem (informační rovina)

Typy právní kultury:

- a) kontinentální typ právní kultury

- hlavním pramenem práva je zákon, soud rozhoduje podle zákona, soud nalézá právo, tento typ právní kultury je ovlivněn římskoprávním systémem pojmů, dělí právo na soukromé a veřejné
- b) angloamerický typ právní kultury
- hlavním pramenem práva je precedent, soudy tvoří právo, absentuje dělení práva na soukromé a veřejné

Za pozitivní právo se tradičně označuje právo platné, tzn. právo, které je v daném státě uznávané za platné. Pojem pozitivní právo je protikladný k pojmu přirozené právo.

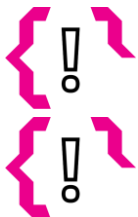
Právo a právní vědomí

Právní vědomí odráží představy o právu a názory o právu, právní vědomí je jedním z faktorů ovlivňujících dodržování nebo porušování práva. Právní vědomí má dvě stránky:

- 1) znalost práva = odráží platné právo ve vědomí lidí – představy lidí o platném právu, tj. o tom, co je v souladu s právem a co je protiprávní,
- 2) akceptace práva = hodnocení práva z hlediska správnosti a spravedlnosti – ztotožnění s požadavky, jež platné právo klade na lidské chování, představy o spravedlnosti, názory na to, co je spravedlivé a co není

2.2 Právní odvětví v systému práva

Systém práva je představován uspořádáním právních norem do celku a jeho rozdělení na části (právní odvětví, právní instituty, právní normy). Systém práva je strukturalizován na právní odvětví.

Právo objektivní (soubor norem)

X Právo subjektivní (soubor oprávnění)

Objektivní právo je soubor platných právních norem jako obecně závazných pravidel chování stanovených či uznaných státem (právo v normativním smyslu). Objektivní právo tvoří právní normy, které jsou obsaženy ve státem oficiálně uznaných pramenech práva (objektivní pozitivní právo).

Subjektivní právo představuje možnost chování, zaručenou subjektům práva objektivním právem. Struktura subjektivního práva zahrnuje jak samotnou možnost chování, tak tomu odpovídající právní povinnost jiného právního subjektu. Právní povinnost vymezujeme jako nutnost chovat se určitým způsobem pod hrozbou sankce.

Druhy práva

Platné právo lze dělit dle několika kritérií

Právo veřejné X právo soukromé

Jde o členění na základě vztahů, které jsou předmětem nebo výsledkem právní regulace, toto dělení je používáno v zemích kontinentální právní kultury.

Pro **veřejné právo** je charakteristické **nerovné postavení subjektů**, právní vztahy jím upravené jsou vrchnostenské, neboť na jedné straně vystupuje představitel státní moci, který autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech občana. Do této kategorie práva spadá např. odvětví práva trestního a správního (např. ukládání pokuty za přestupek, kde vystupuje správní orgán vůči občanovi z pozice moci, není-li občan s rozhodnutím spokojen, může požádat o jeho přezkoumání soud ve správním soudnictví).

Soukromé právo (právo civilní) charakterizuje **rovnoprávné postavení obou stran**, kdy ani jedna není ve vztahu k druhé v mocenském postavení, tj. není oprávněna druhé něco autoritativně nařizovat, oproti veřejnému právu se zde uplatňuje smluvní volnost stran, většina norem je tedy dispozitivních (tj. připouští odlišnou dohodu stran). V případných sporech rozhoduje nestranný soud v občanskoprávním řízení (např. spor o náhradu škody, spory ze smluv).

Právo hmotné X právo procesní

Právo hmotné představuje souhrn právních norem a subjektivních práv, které směřují bezprostředně k naplnění účelu práva a jsou smyslem právní úpravy. Obecně vyjadřuje takové právní vztahy (subjektivní práva a povinnosti), jejichž individuální utváření v procesu realizace práva mezi právními subjekty je vlastním účelem právní regulace. Patří sem občanský zákoník, trestní zákoník, stavební zákon apod.

Právo procesní slouží k naplnění účelu právní normy zprostředkovaně. Slouží k úpravě postupu orgánů veřejné moci k vytváření a ochraně hmotných práv. Účastníkům jsou dána nová, procesní práva a povinnosti. Normy procesní stanoví postup pro tvorbu práva. Patří sem občanský soudní řád, trestní řád, správní řád.

2.3 Vymezení, struktura a druhy právních norem

Právní norma

= pravidlo chování, která je státem uznána za obecně závazné.

Právní normy jsou obsaženy v pramenech práva a jsou vynutitelné veřejnou mocí.

Specifické rysy právních norem

- **Obecnost** – právo zásadně platí pro všechny subjekty na území státu, právní normy upravují chování druhově určených subjektů a rovněž jejich oprávnění, povinnosti a sankce mají obecný charakter, právní norma by se neměla týkat jedinečného případu
- **Formální účinnost** – stát uznává právní normy v určité právní formě, touto formou se rozumí pramen práva, právní norma je tedy taková norma, která je vyjádřena ve formálním prameni práva státem uznaným (např. zákon)
- **Závaznost** – právní norma je závazné pravidlo chování, neboť stanovuje oprávnění a povinnosti, právní norma je závazná pro všechny druhově určené případy
- **Vynutitelnost** – pokud právní norma ukládá určité povinnosti a stanoví i hrozbu sankcí v případě jejího nedodržení, lze zpravidla vynutit splnění, které je zabezpečováno orgány veřejné moci (soudy, policie, správní úřady). Donucení se v právním státě uplatňuje až v případě porušení práva, podmínky a způsob donucení stanoví zákony (princip legality). Normy, které nemají žádnou sankci, se nazývají normy imperfektní

Struktura právních norem

Struktura právní normy je trichotomická (trojčlenná) a má podobu podmíněné věty (jestliže je hypotéza, pak nastává dispozice a není-li dispozice, nastupuje sankce; hypotéza ► dispozice, porušení dispozice ► sankce)

1) Hypotéza (podmiňující skutková část)

- Stanoví podmínky, za kterých nastane dispozice, popřípadě sankce
- Je v ní vymezen okruh adresátů normy, její časová působnost a jsou v ní uvedeny právní skutečnosti, s nimiž norma spojuje vznik, změnu anebo zánik subjektivních práv a právních povinností. Najdeme v ní tedy podmínky, které musí nastat, aby pravidlo působilo a mohlo se uplatnit na jednotlivé případy (podmínky realizace právní normy),

2) Dispozice (normativní část)

- Vlastní pravidlo chování, které je jádrem normy, a proto nemůže v žádné normě chybět (pokud by pravidlo chování nebylo stanoveno, nešlo by o právní normu)
- Najdeme v ní jednotlivé žádoucí modality chování, tj. z hlediska normotvůrce příkaz, zákaz, dovolení a z hlediska adresáta oprávnění a povinnost

3) Sankce (další normativní část)

- V ní je stanovena újma za porušení právních povinností stanovených v dispozici (imperfektní norma = norma bez sankce)

Druhy právních norem

- a) Dle kritéria právní síly – jedná se o dělení dle pramenů práva.
 - 1) ústavní normy
 - 2) zákonné normy
 - 3) podzákonné normy

Právní síla = vlastnost, která spočívá v relevanci vztahu mezi normami, což **odpovídá jejich postavení v hierarchii norem**. Platí, že norma nižší právní síly nesmí odporovat normě vyšší právní síly a norma může být měněna nebo rušena pouze normou stejné nebo vyšší právní síly.

- b) Dle povahy regulativního působení normy
- 1) kogentní právní normy
 - 2) dispozitivní právní normy

Kogentní právní normy (kategorické)

- Imperativně stanoví pravidlo chování, neponechávají žádný prostor pro vůli adresáta, **není zde možnost odchýlit se vlastním projevem vůle**.
- Pro kogentní normy je typická oblast veřejného práva, včetně práva procesního, v soukromém právu stanoví limity smluvní autonomie účastníků soukromoprávních vztahů.
- Např. *písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší (§ 560 nového občanského zákoníku)*

Dispozitivní právní normy

- Umožňují účastníkům právních vztahů, aby projevem souhlasné vůle určili obsah vzájemných oprávnění a povinností, a pro případ, že tak neučiní, upravuje oprávnění a povinnosti sama dispozitivní právní norma (norma tedy **nechává na adresátech, aby si pravidlo chování stanovili sami, pokud tak neučiní, stanoví pravidlo norma**).
- Účastníci právních vztahů se mohou odchýlit od oprávnění a povinností stanovených v dispozitivní normě odchýlit.
- Dispozitivní normy se objevují v právu soukromém.
- Např. *Nájem bytu po jeho přechodu podle odstavce 1 skončí nejpozději uplynutím dvou let ode dne, kdy nájem přešel. To neplatí v případě, že osoba, na kterou nájem přešel, dosáhla ke dni přechodu nájmu věku sedmdesáti let. Stejně tak to neplatí v případě, že osoba, na kterou nájem přešel, nedosáhla ke dni přechodu nájmu věku osmnácti let; v tomto případě skončí nájem nejpozději dnem, kdy tato osoba dosáhne věku dvaceti let, pokud se pronajímatel s nájemcem nedohodnou jinak (§ 2279 odst. 2 nového občanského zákoníku).*

2.4 Charakteristika působnosti právních norem

Působnost právní normy = vymezení rozsahu realizace a aplikace **právní normy**, stanovení rozsahu, v jakém se norma používá na konkrétní případy se zřetelem k době, místu nebo subjektu právní normy

a) věcná působnost

- týká se skutkové charakteristiky případů, které právní norma upravuje, je **dána předmětem, na který působí, tj. věcnou problematikou, která je normou upravena**
- dle věcné působnosti dělíme normy na:
 1. obecné – vztahují se na větší počet stejných případů
 2. speciální – upravují odlišně věcně shodnou problematikuPro předpisy stejné právní síly platí, že speciální norma má přednost před obecnou, pokud však v určité problematice není zvláštní úprava, použijeme právní normu obecnou (princip subsidiarity)

Rozlišujeme tzv. normativní komplexy

1. Právní institut – nižší komplex norem, které ve svém souhrnu upravují jeden určitý druh společenského vztahu
2. Právní odvětví – vyšší komplex norem, jejichž soubor upravuje souhrn souvisejících společenských vztahů

b) časová působnost

- **vymezuje dobu, po kterou právní norma existuje, tj. je součástí právního řádu**
- souvisí s platností a účinností právního předpisu
- časová posloupnost vzniku právní normy je následující: na počátku stojí právní norma schválená, platnou se stává okamžikem, kdy byly v procesu normotvorby splněny všechny povinné náležitosti, zejména byla vydána příslušným orgánem v mezích jeho pravomoci a byla předepsaným způsobem publikována (pozitivní právní kritéria platnosti normy)
- časová působnost se nekryje s platností právní normy, platnost začíná včleněním normy do právního řádu (publikací) a končí jejím vyřazením z právního řádu (výslovnou derogací, tj. zrušením), časová působnost souvisí s používáním normy na konkrétní případy, s její realizací a aplikací, časová působnost právní normy tedy souvisí s její účinností

c) osobní působnost

- **spočívá v druhovém vymezení právních subjektů v hypotéze právní normy**
- je založena na principu rovnosti před zákonem
- je úzce spjata s otázkou vymezení působnosti prostorové
- umožňuje stanovit imunitu a v jejím důsledku exempci, tj. vynětí určitých právních subjektů z působnosti příslušných orgánů

d) prostorová působnost

- **stanoví rozsah, v jakém se norma použije se zřetelem k místu**
- rozlišujeme: a) právní normy s celostátní působností (např. zákon)
 - b) právní normy s lokální působností (např. obecně závazná vyhláška obce)

Soudobé právo stojí na principu teritoriality, který platí primárně. Oproti němu stojí princip, dle něhož působí právo na všechny osoby na území státu, pod jehož jurisdikcí se nacházejí. Princip teritoriality je modifikován principem personality (např. občané se musí řídit i za hranicemi státu právním řádem svého domovského státu, může přitom dojít ke kolizi s právním řádem státu, na jehož území se nacházejí).

Platné právo lze dělit podle několika kritérií, jednak je možno chápat právo v objektivním smyslu jako soubor platných právních norem, jednak ve smyslu subjektivním, který lze vyjádřit též jako „oprávnění“ a který představuje možnost subjektu práva chovat se určitým způsobem, která je vyjádřená a zaručená objektivním právem. Další možností je rozlišení na právo veřejné a soukromé a podrobněji pak na jednotlivá historicky vzniklá právní odvětví jako je právo trestní, správní, občanské, pracovní apod. (některé z těchto odvětví mohou spadat pod veřejné i soukromé právo).

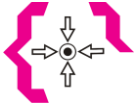

Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2
Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Dle jakých kritérií lze dělit platné právo?
2. Vymezte pojem objektivní právo.
3. Vysvětlete základní rozdíl mezi veřejným a soukromým právem
4. V čem spočívá úloha procesního práva?
5. Čím se liší právní normy od obecných právních norem a jakou mají právní normy strukturu?
6. Které právní normy umožňují dohodu o vlastním obsahu práv a povinností?
7. Co stanovuje věcná působnost právní normy?

3 Prameny práva

Cíle

Pochopení významu pramenů práva se zaměřením na systematiku právního řádu České republiky

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- pramen práva
- právní řád
- soudní precedent
- normativní smlouva
- ústavní zákony
- zákony
- podzákonné právní předpisy
- komunitární právo

3.1 Pojem a druhy pramenů práva

Prameny práva

představují **zdroje poznání práva**, tj. zdroje poznání obsahu právních pravidel, jejich slovního znění.

Rozlišujeme 4 hlavní druhy pramenů práva:

1. zákony a jiné normativní akty (právní předpisy)
2. právní obyčeje
3. soudní precedenty
4. normativní smlouvy

V zemích kontinentálního typu právní kultury jsou prameny práva zásadně normativní akty. Oproti tomu v zemích angloamerického typu právní kultury jsou převažujícím pramenem práva soudní precedenty.

Právní obyčej patří mezi nejstarší prameny práva, dnes však mají omezený význam. Aby byl právní obyčej považován za pramen práva musí splňovat 2 základní znaky:

- 1) musí jít o zvyk dlouhodobě zažitý a užívaný
- 2) musí jít o zvyk obecně uznávaný, tj. je uznán a sankcionován státem

Soudní precedent

představuje druh soudního rozhodnutí (judikátu), které je prvním řešením daného případu, dosud právem neupraveného s tím, že se jedná o řešení závazné pro obdobné případy v budoucnosti. Jde o pramen práva v angloamerickém typu právní kultury, který se je kasuistický, a proto bývá označován *case law*. V kontinentálním typu právní kultury (tedy i v České republice) nejsou soudní rozhodnutí pramenem práva!

Od právních obyčejů (jako prameny práva živelního původu) se precedenty liší tím, že soudci vydávají rozhodnutí v individuálním případě u vědomí, že zároveň tvoří právní pravidlo pro řešení všech případů téhož druhu

Normativní právní smlouva

Jde o druh smlouvy obsahující právní normy jako obecně závazná pravidla chování. Normativní smlouvy vznikají na základě konsensu a závazně regulují celou skupinu vztahů. Nejčastěji najdeme normativní smlouvy v mezinárodním právu, např. Charta OSN, mezi normativní smlouvy patří také kolektivní smlouvy uzavírané mezi svazy zaměstnavatelů a odbory zaměstnanců na různých stupních, přičemž způsob uzavírání a jejich obsah je upraven zákonem. Kolektivní smlouvy upravují pracovní a sociální otázky a jsou pramenem vnitrostátního práva České republiky.

Právní řád (soustava pramenů práva)

je souhrnem pramenů práva platných v daném státě

Stanovení formálně závazných pramenů práva (zpravidla v ústavě daného státu je důležité z hlediska legality jako jednoho ze stěžejních atributů právního státu.

3.2 Prameny práva v České republice

Právní řád České republiky (souhrn pramenů práva platných na území České republiky) se řadí do kontinentálního typu právní kultury, a je založen na psaném právu. Systém pramenů práva je uspořádán podle principu právní síly, nejvyšší právní sílu mají ústavní zákony. Právní předpisy jsou v České republice přijímány zákonodárnými sbory a na základě zákonného zmocnění pak orgány moci výkonné a orgány územní samosprávy.

Právní řád České republiky tvoří tyto prameny práva:

1. zákony a jiné normativní akty orgánů České republiky = právní předpisy
2. ratifikované a vyhlášené mezinárodními smlouvami

3. nálezy Ústavního soudu, kterými Ústavní soud zrušil určitý zákon, jiný právní předpis nebo jejich jednotlivá ustanovení

Na základě právní síly je možno též rozlišovat, zda se jedná o **předpisy primární (originární) tj. zákony**, nebo předpisy **odvozené (sekundární)**, nebo-li **prováděcí právní předpisy** (vyhlášky a nařízení), které slouží k podrobnější právní úpravě a vydávají se v mezích primárních normativních aktů.

Uspořádaný systém pramenů práva platných v České republice nebo v rámci mezinárodního společenství, jehož je Česká republika členem, tvoří **Právní řád České republiky**. Zjednodušeně si jej lze představit jako hierarchicky strukturovanou pyramidu právních předpisů, v níž čím vyšší patro, tím vyšší právní síla a zpravidla též nižší počet pramenů práva téže právní síly.

Ústavní zákony

Na vrcholu pyramidy jsou **ústavní zákony** – jedná se o právní normy nadřazené běžným zákonům a jsou také rigidnější (tj. odolnější vůči častým změnám, neboť pro jejich přijetí zákonodárným sborem je třeba kvalifikované většiny, případně i vyššího kvora). Dohromady tvoří dle čl. 112 Ústavy ČR Ústavní pořádek České republiky. Žádný z ústavních zákonů není jiným formálně nadřazen, avšak z hlediska faktického významu mají dominantní postavení **Ústava ČR**, která je obsahově jakousi komplexní úpravou základních vztahů a základních pravidel státoprávního uspořádání, a **Listina základních práv a svobod** obsahující katalog základních lidských práv a svobod. Vzhledem k tomu, že se jedná o základní úpravu, všechny ostatní právní předpisy by měly být vykládány v souladu se smyslem a účelem těchto základních norem. V Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod stanovená práva a povinnosti jsou zpravidla blíže upravena v zákonech vztahujících se k jednotlivým právním odvětvím, kde jsou také stanoveny sankce za jejich porušení. I základní svobody zakotvené Listinou základních práv a svobod se však mohou dostat vzájemně do konfliktu, *např. nedotknutelnost soukromí a právo na informace*, pak je třeba posoudit vzhledem ke konkrétním okolnostem případu, kterému právu či svobodě je třeba v daném případě dát přednost.

Nad dodržováním těchto ústavních norem jakož i zachováním hierarchie právních předpisů bdí **Ústavní soud**, který rozhoduje (dle čl. 87 Ústavy ČR) mimo jiné o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem, o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem, a o ústavních stížnostech proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. **Vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby. Nálezy, jimiž Ústavní soud ČR ruší zákony a jiné právní předpisy, jsou tedy také pramenem práva a mají stejnou právní sílu jako zákon.** Ostatní nálezy, které se týkají rozhodnutí v individuálních případech, mohou obsahovat ve svém odůvodnění závazný výklad ústavních zákonů. Judikatura obecně (tj. rozhodnutí vyšších soudů - především Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu) jinak sice formálně vzato pramenem práva v

České republice není, nicméně slouží jako cenné vodítko k výkladu právních norem a má faktický význam v tom, že ovlivňuje výklad práva soudy nižších stupňů.

Pramenem práva a součástí našeho právního řádu jsou též **vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána**. Tyto mezinárodní smlouvy mají v zásadě stejnou právní sílu jako zákon, ale mají aplikační přednost před zákonem, neboť dle čl. 10 Ústavy, stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Zákony

Nejběžnějším pramenem práva podústavní právní síly je **zákon**. Dle čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR *každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*. Z hlediska oblasti právní úpravy tedy není zákonodárce ničím omezen, zákonem může upravit kteroukoli oblast společenských vztahů, aniž by k tomu potřeboval zvláštní zmocnění, musí však dbát, aby taková úprava byla v souladu s ústavním pořádkem. Některé zákony označujeme jako **zákoníky nebo kodexy**, vyznačují se tím, že v nich jsou systematicky uspořádány normy celého určitého právního odvětví, např. práva trestního hmotného). Zákony lze dělit podle obsahu též na předpisy obecné a předpisy speciální vztahující se k úzce vymezenému specifickému odvětví lidské činnosti.

Na roveň zákona, pokud jde o jejich právní sílu, jsou postavena též **zákonná opatření Senátu**, která vydává Senát, dojde-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny, ve věcech, které nesnesou odkladu, a vyžadovaly by jinak přijetí zákona.

Podzákoné právní předpisy

nemohou samostatně ukládat práva a povinnosti, mohou však blíže upravit podmínky pro výkon práv a povinností stanovených na základě zákona. Patří k nim určitá rozhodnutí prezidenta republiky (amnestie), **nařízení vlády** vydaná k provedení určitého zákona a v jeho mezích, vyhlášky **ministerstev a jiných správních úřadů**, která lze vydávat na základě zákona a v jeho mezích, a **vyhlášky a nařízení vydávané orgány územně samosprávných celků** (tj. obcí a krajů).

Komunitární právo

Nelze opomenout, že od vstupu České republiky do Evropské unie platí v České republice také **prameny evropského komunitárního práva**, které se vyhláší v Úředním věstníku Evropské unie, jsou to zejména:

- **nařízení**, která jsou závazná a bezprostředně použitelná v členském státě, tj. automaticky a přímo zakládají práva a povinnosti jednotlivých subjektů v členských státech, aniž by musela být jakkoli transponována do vnitrostátního právního řádu, mají obecnou závaznost a podobají se tak vnitrostátnímu zákonu. V případě, že vnitrostátní právo není v souladu s nařízením, má před ním nařízení aplikační přednost

- **směrnice**, které nejsou přímo závazné, ale zavazují členské státy, pokud jde o výsledek, jehož má být dosaženo (formy a prostředky jejich implementace do vnitrostátního právního řádu jsou ponechány na volbě členských států).

Na aplikaci vnitrostátních norem má vliv též princip eurokonformního výkladu, který vyjádřil Evropský soudní dvůr tak, že národní soudy jsou povinny vykládat vnitrostátní pravidla v maximální možné míře v souladu s pravidly komunitárními.

Podle principu přednosti má právo Evropského společenství aplikační přednost, tj. norma vnitrostátního práva členského státu EU, která je v rozporu s právem ES je orgánem členského státu je neaplikovatelná. Komunitární právo by se proto dalo řadit na samou špici pomyslné pyramidy právních předpisů, tak to alespoň vyplývá z judikatury Evropského soudního dvora. Ústavní soudy členských států však zastávají názor, že tato aplikační přednost má své limity.

Soubor platných právních norem tvoří právo v objektivním smyslu. Pro formy objektivního práva, tj. formy, v nichž je objektivní právo obsaženo a v nichž je třeba hledat právní normy, jež jsou samy bezprostředním pramenem poznání práva, se ustálil název prameny práva. Pro orientaci v platném právu je základní otázkou, kde je možno právní normy nalézt, kdy, jakým způsobem a za jakých podmínek se uplatní a jaký je jejich vzájemný vztah.

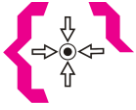
Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Vymezte pojem prameny práva.
2. Vyjmenujte 4 hlavní druhy pramenů práva.
3. Patří soudní rozhodnutí mezi prameny práva České republiky?
4. Charakterizujete právní řád České republiky.
5. Co rozumíte pod pojmem komunitární právo a jaký je vztah komunitárního práva k vnitrostátnímu právu České republiky?

4 Právní předpisy

Cíle

Pochopení právní terminologie vztahující se k aplikaci právních předpisů

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- normativní právní akt
- individuální právní akt
- interní právní akt
- prováděcí předpisy
- novela
- platnost
- účinnost
- retroaktivita
- právní síla
- derogace

4.1 Charakteristika právních předpisů

Normativní právní akty

Obecně závazné právní předpisy se označují jako normativní právní akty, které jsou výsledkem legislativního procesu a představují takové rozhodnutí orgánu veřejné moci, které obsahuje právní normy jako předem daná pravidla chování. Právní předpisy jsou rozhodujícím pramenem práva v kontinentálním typu právní kultury.

Zákony jsou základním druhem normativních právních aktů, jejich vydávání je výrazem výsostné státní moci (státní suverenity).

Novela zákona

Jedná se o právní předpis (zákon), kterým se mění = novelizuje jiný právní předpis (zákon)

Nepřímá novela – zákon, jímž se nikoli výslovně, ale věcně mění nebo doplňuje jiný zákon

Prováděcí předpisy

patří mezi podzákonné právní předpisy, jsou **vydávány k provedení určitého zákona**, kterému nesmí odporovat (nesmí s ním být v rozporu). Slouží k podrobnější úpravě věcí, které upravují zákony. Prováděcí předpisy mají v zásadě povahu aktů odvozených. Vydávají se v mezích zákona a v rozsahu zákonného zmocnění. Patří sem:

- a) nařízení vlády (vydávají se k provedení určitého zákona a v jeho mezích, není nutné výslovné zákonné zmocnění)
- b) vyhlášky = právní předpisy ministerstev a jiných správních úřadů (vydávají se na základě a v mezích zákona, k vydání je nezbytné výslovné zákonné zmocnění)
- c) nařízení kraje a nařízení obce (vydává je rada kraje a rada k obce za podmínky výslovného zákonného zmocnění, při vydávání se řídí zákony a právními předpisy vydanými na základě zákona)

Prováděcími předpisy nejsou obecně závazné vyhlášky v samostatné působnosti obcí a krajů. Obecně závazné vyhlášky patří sice mezi podzákonné právní předpisy, nicméně jsou výsledkem vlastní autonomní tvorby právních předpisů, jež je výrazem práva na samosprávu.

Předpisy, které nejsou prameny práva

Mezi předpisy, které nepovažujeme za prameny práva, patří individuální právní akty a interní normativní právní akty (vnitřní předpisy)

Individuální právní akty (akt aplikace práva)

představují aplikaci obecně závazných právních předpisů na konkrétní, individuálně určené případy, např. rozsudek, trestní příkaz, platební rozkaz, správní rozhodnutí v konkrétní věci. Nejedná se o prameny práva!

Interní normativní akty = vnitřní předpisy

nejsou prameny práva, ale mají normativní charakter, tj. zavazují v příslušných věcech toho, kdo je na základě zákona účastníkem určitého vztahu, kterého se týkají. Vnitřní předpisy tedy mohou zavazovat podřízené orgány a osoby v oblasti veřejné správy (nezavazují nepodřízené osoby), členy některých veřejnoprávních korporací, účastníky právních vztahů definovaných zákonem (osoby, které nejsou ve služebním či pracovněprávním, ale v jiném právním vztahu k subjektu, který tyto předpisy vydal (např. studenty škol, cestující v dopravních prostředcích, pacienty ve zdravotnickém zařízení). Vnitřní předpisy nemusí být veřejně vyhlášeny, nemusí být písemné, stačí, aby byly vhodným způsobem sděleny těm, jichž se týkají. Mezi vnitřní předpisy řadíme směrnice, statutární předpisy, instrukce, organizační a pracovní řady, pokyny. Normy obsažené ve vnitřních předpisech nejsou právními normami.

4.2 Platnost a účinnost právního předpisu

Mezi platností a účinností právního předpisu je třeba odlišovat!

Platnost

= skutečnost, že **se právní předpis stal součástí právního řádu**

Platným se právní předpis stává v okamžiku, kdy v procesu normotvorby byly splněny všechny povinné náležitosti, tj.:

- Právní předpis byl vydán příslušným orgánem v mezích jeho pravomoci
- Právní předpis byl předepsaným způsobem publikován

Publikace právního předpisu znamená jeho řádné zveřejnění, právní předpis musí být zveřejněn ve Sbírce zákonů České republiky (zákony, vyhlášky ministerstev a jiných správních úřadů), ve Sbírce mezinárodních smluv (mezinárodní smlouvy), ve Věstníku kraje (obecně závazné vyhlášky kraje a nařízení kraje), na Úřední desce obecního úřadu (obecně závazné vyhlášky obce a nařízení obce).

Ve Sbírce zákonů České republiky jsou vyhlašovány:

- zákony
- zákonná opatření senátu
- podzákonné právní předpisy s celostátní působností
- některé nálezy Ústavního soudu a další významná sdělení

Účinnost

= v jakém časovém období jsou právní vztahy právním předpisem upravovány, **v jakém časovém období se právním předpisem řídíme**

Účinnost právního předpisu spočívá v možnosti způsobit následky vymezené s jeho přijetím, účinnost právního předpisu tedy znamená aplikovatelnost právního předpisu na jím upravené právní vztahy. Účinnost právního předpisu nastává dnem, která je uveden v jeho posledním ustanovení, není-li uveden žádný den, nastává účinnost patnáctým dnem po vyhlášení právního předpisu.

Stanovení účinnosti může být vázáno na.

- platnost právního předpisu (účinnost právního předpisu se kryje s jeho platností, v České republice se tak děje zcela výjimečně, vyžaduje-li to naléhavý obecný zájem)
- účinnost právního předpisu je stanovena speciálním ustanovením (nejčastější případ)
- účinnost právního předpisu nastává za použití tzv. generálního ustanovení v z. č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a Sbírce mezinárodních smluv, které stanoví v § 3 odst. 3, že pokud není stanovena účinnost pozdější, právní předpisy nabývají účinnosti patnáctým dnem po vyhlášení ve Sbírce zákonů

Platnost právního předpisu je základním předpokladem účinnosti. Z časového hlediska nemůže právní předpis nabýt účinnosti dříve, než se stane platným. Pokud by se tak stalo, jednalo by se o pravou retroaktivitu, což by byl důvod pro zrušení právního předpisu Ústavním soudem. Mezi okamžikem platnosti a účinnosti běží tzv. legisvakantní lhůta (vacatio legis), kdy je právní předpis sice již platný, ale ještě se neaplikuje, tedy ještě není účinný.

Retroaktivita

znamená **zpětnou účinnost právního předpisu**, resp. zpětnou časovou působnost právní normy. Retroaktivita je zásahem do právní jistoty (jejím následkem je, že v čase, kdy subjekt práva právně relevantně koná, nemůže znát, jaké právní důsledky jeho chování vyvolá podle budoucího retroaktivně působícího právního předpisu), proto platí je zpětná účinnost nepřípustná.

Rozlišujeme pravou a nepravou retroaktivitu. Pravá retroaktivita spočívá v tom, že účinnost právního předpisu začne dříve než jeho platnost, takže se použije pozdějšího zákona na případy, které se staly již v minulosti. Právní předpis byl účinný již v době, kdy ještě neexistoval. Pravá retroaktivita je zcela nepřípustná s výjimkou retroaktivity ve prospěch pachatele v trestním právu hmotném, v němž platí zásada, že pozdějšího zákona se použije tehdy, jestli je to pro pachatele trestného činu výhodnější.

Nepravá retroaktivita souvisí s ochranou nabytých práv a s problematikou zásahu do těchto práv v důsledku změny právního řádu. Nepravá retroaktivita neznámá zpětnou účinnost v pravém slova smyslu, při změně právní úpravy musí být vznik právních vztahů posuzován vždy podle zákonů účinných v době jejich vzniku. Nepravá retroaktivita tedy nezasahuje do minulosti, nýbrž řeší časový střet dvou právních norem a znamená, že vznik a platnost právních vztahů, právních skutečností a právního chování se posuzuje podle normy účinné v době, kdy se o těchto právních vztazích rozhoduje.

Nepravá retroaktivita řeší střet principu právní jistoty s principem rovnosti před zákonem. Příklad retroaktivity, bylo-li by zavedeno školné na vysokých školách:

- pravá retroaktivita: školné musí zaplatit všichni, i když již vysokou školu absolvovali
- nepravá retroaktivita: školné musí zaplatit všichni, kteří ještě studují, ale jen za nastávající období (ne za minulost)
- bez retroaktivity: školné musí zaplatit jen ti, kteří zahájí studium až po účinnosti nové právní úpravy

4.3 Praktický význam právní síly právního předpisu

Právní síla

= postavení předpisu v hierarchii

Pro právní předpisy je příznačná hierarchická výstavba soustavy právních předpisů, která je vytvořena na základě jejich právní síly, což souvisí zejména s postavením normotvorného orgánu veřejné moci, který má pravomoc přijímat určitý typ právního předpisu. Nejvyšší právní sílu mezi zákony mají zpravidla ústavní zákony. Význam právní síly jednotlivých právních předpisů se projevuje v jejich vzájemném vztahu, kdy se stane, že dojde k rozporu mezi více právními normami dopadajícími na tentýž právní vztah. **Právní síla jednotlivých právních předpisů také určuje možné způsoby jejich změny či zrušení.**

Při aplikaci se užívají následující kolizní, resp. derogační pravidla, která operují s evztahem vyšší a nižší právní síly, se vztahem obecného a zvláštního, popřípadě berou v úvahu čas:

- a) „*lex superior derogat inferiori*“ - právní předpis / norma vyšší právní síly, ruší právní předpis / normu nižší právní síly; norma obsažená v předpisu vyšší právní síly má přednost před normou obsaženou v předpise nižší právní síly
- b) „*lex specialis derogat generali*“ - zvláštní později vydaná právní norma, ruší dřívější normu obecnou, mají-li stejnou právní sílu; zvláštní, tj. užší právní norma má přednost před normou obecnou
- c) „*lex posterior derogat priori*“ - norma pozdější ruší normu dřívější, mají-li stejnou právní sílu; zákon pozdější (později schválený) se aplikuje namísto zákona dřívějšího (staršího).

Derogace

Derogací se rozumí **zrušení zákona nebo jiného právního předpisu**. Derogace zákona se vztahuje k zániku jeho platnosti, zákon přestává být součástí právního řádu, což však nelze zcela ztotožnit se zánikem jeho účinnosti (nezřídka se zákony a jiné právní předpisy aplikují i po zániku jejich platnosti).

Vztah pojmů právní předpis a právní norma: Obvyklý je stav, který znamená, že právní předpis obsahuje více právních norem, které jsou sdruženy do kodexů, zákonů a podzákonných právních předpisů. Možná, ale spíše výjimečná, je i situace, kdy užíváme termín právní předpis a termín právní norma jako synonyma.

Obecně závazné právní předpisy (zákony, vyhlášky obcí a krajů) a prováděcí předpisy, které jsou vydány k jejich upřesnění (vyhlášky, resp. nařízení ministerstev a jiných správních úřadů, nařízení kraje a obce), jsou prameny práva, neboť mají obecně zavazující charakter. Vnitřní předpisy nejsou pramenem práva, zavazují jen určitý okruh adresátů na základě vztahu podřízenosti a nadřízenosti, na základě členství ve veřejnoprávních korporacích a na základě právních vztahů definovaných zákonem. Platnost a účinnost souvisí s časovou působností právních norem, norma je nejprve schválena, poté platná (je-li patřičným způsobem publikována) a nakonec

účinná. Základní podmínkou závaznosti právních předpisů je jejich platnost a účinnost. Ústavní zákony, zákony (a zákonná opatření Senátu) a další právní předpisy s celostátní působností (nařízení vlády, vyhlášky ministerstev, jiných ústředních správních úřadů) jakož i některé nálezy Ústavního soudu se vyhláší (uveřejněním jejich plného znění) ve Sbírce zákonů. Tyto předpisy nabývají platnosti dnem jejich vyhlášení ve Sbírce zákonů, od té chvíle jsou součástí právního řádu ČR. Dnem vyhlášení právního předpisu je den rozeslání příslušné částky Sbírky zákonů uvedený v jejím záhlaví. Aby byl právní předpis aplikovatelný, musí však být zároveň účinný. Účinnost právní normy určuje, od které doby je nutno podle právního předpisu postupovat. Pokud není stanovena účinnost pozdější, nabývá právní předpis účinnosti patnáctým dnem po jeho vyhlášení. Vyžaduje-li to naléhavý právní zájem, lze výjimečně stanovit dřívější počátek účinnosti právního předpisu, nejdříve však dnem vyhlášení. Ratifikované mezinárodní smlouvy se vyhláší ve Sbírce mezinárodních smluv sdělením Ministerstva zahraničních věcí.

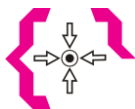
Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Definujte pojem normativní právní akty.
2. Jaké právní předpisy mají charakter prováděcích předpisů.
3. Definujte pojem individuální právní akty.
4. Mezi jaké předpisy patří přepravní řády dopravních společností?
5. Co představuje základní podmínku závaznosti právního předpisu?
6. Vysvětlete rozdíl mezi platností a účinností právního předpisu.
7. Jaký je praktický dopad právní síly právního předpisu, jakým způsobem se právní síla právního předpisu projevuje?

5 Subjekty práva a jejich práva a povinnosti

Cíle

Seznámení s nositeli subjektivních práv a povinností, pochopení obsahu subjektivních práv a povinností

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- právní subjekt
- orgán veřejné moci
- pravomoc
- působnost
- subjektivní právo
- právní povinnost
- právní nárok
- nezadatelnost
- nezcizitelnost
- nepromlčitelnost

5.1 Vymezení subjektů práv

Subjektem práv a povinností, tj. právními subjekty jsou fyzické a právnické osoby. K tomu, aby osoba mohla být subjektem práv a povinností, musí mít právní subjektivitu, resp. právní osobnost (způsobilost mít subjektivní práva a povinnosti).

Subjekt práv = právní subjekt

Právní subjekt je nositelem subjektivních práv a povinností, právnické a fyzické osoby jsou subjekty v oblasti soukromého a v oblasti veřejného práva. Subjekty práva jsou adresáty právních norem, přičemž platí, že rozsah práv a povinností je obsažen v objektivním právu.

Fyzická osoba je osobou přirozenou.

Právnická osoba je výtvořem práva, je umělou, fiktivní osobou. Právnická osoba je buď vytvořená přímo zákonem (kraje, státní fondy, veřejné vysoké školy) nebo vzniká na základě zákona registrací příslušným orgánem veřejné moci (obchodní společnosti, družstva, politické strany, občanská sdružení, resp. spolky, církve a náboženské společnosti). Právnická osoba vystupuje vlastním jménem a na vlastní odpovědnost. Právnická osoba stojí na personálním základě, pak pro ni používám termín korporace (obchodní společnosti, politické strany, družstva, sdružení fyzických či právnických osob).

Právnickými osobami jsou i veřejnoprávní korporace jako je stát, obec, kraj. Orgány veřejnoprávních korporací jsou orgány veřejné moci a mohou v mezích zákonem stanovené pravomoci a působnosti rozhodnout o právech a povinnostech jiných fyzických a právnických osob. Mezi nejdůležitější veřejnoprávní korporace patří stát.

Orgán veřejné moci

se vyznačuje **způsobilostí k rozhodování o právech a povinnostech jiných osob v rámci zákonem stanovené pravomoci**, působnosti a zákonem stanoveným způsobem

Pravomoc

= prostředky k zabezpečení věcné působnosti orgánu (pravomoc zákonodárná, výkonná, soudní)

Pravomoc tedy vyjadřuje souhrn **právních prostředků svěřených orgánu veřejné moci k provádění jeho působnosti**.

Působnost (kompetence)

= okruh vztahů, v nichž je realizována pravomoc, pravomoc je vymezena věcně, teritoriálně, personálně, časově)

Působnost tedy obecně **vyjadřuje okruh záležitostí, v nichž je nějakému konkrétnímu orgánu veřejné správy platným právním řádem umožněno autoritativně (mocensky) rozhodovat, tj. vytvářet a prosazovat svou vůli**.

5.2 Klasifikace subjektivních práv a povinností

Pojem práva zahrnuje jak právo objektivní (soubor právních pravidel), tak právo subjektivní (právo něco konat nebo nekonat, obdržet, požadovat).

Subjektivní právo = oprávnění

= **možnost chování** zaručenou a dovolenou právním subjektům objektivním právem, tj. právními normami. Subjektivní právo představuje míru možného a dovoleného chování subjektu práva chovat se způsobem objektivním právem nezakázaným. Subjekt má možnost volby, může a nemusí své subjektivní právo vykonávat.

Subjektivní právo má tři roviny:

- 1) Možnost chovat se právně nezakázaným způsobem
- 2) Možnost požadovat odpovídající chování od jiného
- 3) Možnost požadovat ochranu práva, možnost tzv. svémoci

Subjektivní práva by neměla smysl bez povinností druhých subjektů nerušit výkon subjektivních práv, či něco strpět, dát nebo konat či nekonat. Na plnění těchto povinností je závislá realizace subjektivních práv.

Právní povinnost

= **nutnost** pod hrozbou sankce **chovat se** určitým způsobem, vyplývající pro právní subjekty bezprostředně nebo zprostředkovaně z právních norem. Právní povinnost tedy znamená právní nutnost chovat se stanoveným způsobem, povinný subjekt se takto chovat musí, nemá možnost volby. Právní povinnosti jsou nedílně spojeny se subjektivními právy.

Právní povinnost stanoví:

- a) přímo norma
- b) akt aplikace práva
- c) dobrovolný závazek (smlouva).

Právní povinnosti mohou být čtyři:

- 1) něco dát (dare) – jednorázové chování, jedná se o aktivní činnost
- 2) něco konat (facere) – opakované plnění, jedná se o aktivní činnost
- 3) nekonat (non facere = omittere) – jedná se o pasivní činnost
- 4) něco strpět (pati) – jedná se o pasivní činnost.

Porušení právní povinnosti je deliktem, s nímž právo spojuje sankční následky, zejména vznik právní odpovědnosti.

Výkon, resp. realizace subjektivního práva má více stádií. Jakmile lze vynutit splnění právní povinnosti, stává se právo dospělým.

Právní nárok

= takové stadium realizace subjektivního práva, ve kterém **lze vymáhat a vynutit odpovídající plnění právní povinnosti**. Dospěje-li subjektivní právo do stadia právního nároku, hovoří se o tzv. dospělém právu.

Nejdůležitějšími subjektivními právy jsou základní lidská práva a svobody.

5.3 Základní lidská práva a základní svobody

Základní práva a svobody představují nejdůležitější subjektivní práva, která jsou ústavně zaručena. Najdeme je zejména v Listině základních práv a svobod a v mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána. Základní lidská práva a svobody mají veřejnoprávní povahu a jsou chápána jako přirozená ve smyslu jejich nezrušitelnosti, univerzálnosti a nezadatelnosti, stát je nemůže zrušit, může je pouze garantovat a chránit.

Moderní demokracie vychází z uplatňování většinové vůle lidu při ochraně rovných lidských práv a svobod jedince, tedy i menšiny. Většina tedy nemá právo znemožnit výkon přirozených lidských práv a svobod jedince.

Atributy základních práv a svobod představují jejich nezadatelnost, nezrušitelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost. Základní práva a svobody však nejsou

neomezitelná, nicméně omezena mohou být jen zákonem a jen ze dvou důvodů, a sice, když je to nezbytné pro výkon jiných práv nebo z důvodu veřejného zájmu.

Nezadatelnost

znamená, že lidská práva a svobody se nepovažují za výtvar státní moci. Stát, pokud chce být právním státem, je musí uznat, aby získaly pozitivně-právní charakter.

Nezrušitelnost

znamená, že stát nemůže lidská práva a svobody platně zrušit.

Nezcizitelnost

znamená, že lidská práva a svobody mají kogentní povahu, vzdání se jich ze strany jejich nositele nemá právní význam, jejich přenesení na jiného je neplatní, stát chrání občana i proti jeho vůli.

Nepromlčitelnost

znamená, že základní lidská práva a svobody jsou trvale vymahatelná, plynutí času na jejich vymahatelnost nic nemění.

Klasifikace základních lidských práv a svobod je možná z více hledisek, důležité je jejich rozlišení na

- 1) Základní lidská práva (osobnostní)
- 2) Politická práva
- 3) Práva národnostních a jiných menšin
- 4) Hospodářská, sociální a kulturní práva

Interpretační význam lidských práv a svobod spočívá v tom že, když zákon nedává možnost jednoznačného výkladu, musí být vykládán ve prospěch těchto práv.

Základní lidská práva a svobody lze dělit podle jejich historického vývoje:

- 1) První generace lidských práv a svobod – vznikla již v 18. století, patří sem klasická individuální práva (právo na život, osobní svobodu, vlastnické právo)
- 2) Druhá generace lidských práv a svobod – plně přijata až na přelomu 19. stol., patří sem politická práva (např. volební)
- 3) Třetí generace lidských práv a svobod – rozsáhleji prosazována od 20. let 20. století, zvláště po druhé světové válce, patří sem hospodářská, sociální a kulturní práva
- 4) Čtvrtá generace lidských práv a svobod – od 70. let 20. století, patří sem např. právo na příznivé životní prostředí, ochrana před zneužitím informací

Výkon subjektivních práv a povinností spočívá vždy v určitém chování. Právní jednání je zvláštním druhem právního chování, kdy jde o jeden ze způsobů, jímž se subjektivní práva a povinnosti zakládají, mění nebo ruší. Rozlišujeme tyto druhy právního chování: chování aktivní – dát (dare), konat (facere) a chování pasivní – zdržet se chování (omittere) a strpět chování (pati). Lidská práva a základní svobody jsou nejdůležitějším druhem subjektivních práv a přičítají se jim čtyři významné atributy. Lidská práva zasahují do interpretace práva tím, že pokud je výklad zákona nejasný, přikloníme se k vysvětlení, které straní těmto právům. Stát má povinnost tato práva zachovávat, může je omezit pouze zákonem a pouze ve všeobecný prospěch nebo pro možnost plnění jiných práv. Mezi základní lidská práva se dnes počítají i znaky demokratického právního a sociálního státu, kterými jsou princip dělby moci (nezávislá soudní moc – zaručení práv), princip majorizace (rozhoduje většina s ohledem na práva menšin, jednotlivce a s ohledem na veřejné blaho) a princip solidarity (zaručení sociálních práv státem, tj. životní minimum, kulturní zajištění, rovnost příležitostí, vzdělání).

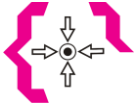
Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Vymezte základní právní subjekty.
2. Definujte pojem pravomoc orgánů veřejné moci a působnost orgánů veřejné moci.
3. Míra možného a dovoleného chování zaručená objektivním právem se v právní terminologii označuje jako...
4. Co je odrazem výkonu subjektivních práv?
5. Vyjmenujte atributy základních práv a svobod.
6. Jakým způsobem se projevují lidská práva a svobody v aplikaci jednotlivých zákonů?

6 Právní způsobilost

Cíle

Pochopení významu právní způsobilosti, získání schopnosti rozlišovat mezi jednotlivými druhy právní způsobilosti, seznámení se změny terminologie v novém občanském zákoníku

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- právní subjektivita = právní osobnost)
- způsobilost k právním úkonům = svéprávnost
- deliktní způsobilost
- procesní způsobilost

6.1 Druhy právní způsobilosti

Právní teorie a praxe vymezuje čtyři druhy právní způsobilosti:

- 1) právní subjektivita = **právní osobnost** - způsobilost k právům a povinnostem, tedy způsobilost mít práva a povinnosti
- 2) způsobilost k právním úkonům = **svéprávnost** - způsobilost k právnímu jednání
- 3) **procesní způsobilost** = způsobilost samostatně jednat v řízení před orgány veřejné moci
- 4) **deliktní způsobilost** = způsobilost k protiprávnímu jednání

6.2 Charakteristika jednotlivých druhů právní způsobilosti

Mezi jednotlivými druhy právní způsobilosti je třeba důsledně rozlišovat, a to zejména co do způsobu vzniku a zániku.

Právní subjektivita = způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost)

= způsobilost mít subjektivní práva a povinnosti, tj. stát se účastníkem právního vztahu. Jinak řečeno, aby určitá osoba mohla být subjektem právního vztahu (právním subjektem), musí mít právní subjektivitu.

Právní subjektivita je stanovena normami platného práva (tj. objektivním pozitivním právem) s tím, že platí zásada rovnosti před zákonem, což znamená, že právní subjektivita jako způsobilost k právům a povinnostem všech fyzických osob je shodná, resp. shodně jsou vymezeny podmínky způsobilosti k právům a povinnostem. Zásada rovnosti tedy neznamená, že každý musí mít stejná práva a povinnosti, ale že, nastanou-li právem předvídatelné okolnosti, tato práva může mít. Základní lidská práva a svobody osobní povahy má každý bez ohledu na své jednání.

Právní subjektivitu nelze (na rozdíl od způsobilosti k právním úkonům) omezit rozhodnutím soudu či jiného orgánu, právní subjektivita je tedy neomezená a neomezitelná. Platí zásada legální licence, jež se projevuje v tom, že osoby mohou činit vše, co zákon nezakazuje, neboť právní subjektivita je nezadatelným komponentem jejich právního postavení.

Právní subjektivita fyzické osoby vzniká narozením a končí smrtí či prohlášením za mrtvého. Určité aspekty právní subjektivity se projevují již v prenatálním stavu, kdy nasciturus = nenarozený je považován za živého za předpokladu, že se narodí živý (klasickým příkladem je dědické právo, kde v důsledku uplatnění této zásady se může právoplatným dědicem stát ještě nenarozené dítě). Některé aspekty právní subjektivity trvají i po smrti (např. ochrana osobnosti, lidské důstojnosti, autorských práv).

Právní subjektivita má po celý život stejný rozsah, nikterak se nezužuje ani nerozšiřuje, nikdo jí nemůže být zbaven.

Právní subjektivita může být vázána na splnění zákonných podmínek, nesmí mít však diskriminační charakter, tj. jsou pro každou osobu splnitelné. Např. občanství je podmínkou pro nabytí politických práv, věk je podmínkou pro nabytí aktivního i pasivního volebního práva.

Právní subjektivita právnických osob vzniká buď přímo ze zákona (vysoké školy, státní fondy), nebo jsou v příslušném zákoně stanoveny podmínky, za nichž právnická osoba vznikne (např. vznik právnické osoby registrací určitým orgánem veřejné moci, přičemž je právnická osoba vymezena předmětem své činnosti).

Způsobilost k právním úkonům = způsobilost k právnímu jednání (svéprávnost)

je schopnost vlastním jednáním nabývat práv a plnit povinnosti.

Dle dřívější úpravy v tzv. starém občanském zákoníku se způsobilost k právním úkonům se u fyzických osob nabývá v plném rozsahu zletilostí, tj. dovršením osmnácti let nebo uzavřením manželství se souhlasem soudu v případě dovršení šestnácti let věku.

Způsobilost právním úkonům mohla být ze zákonných důvodů rozhodnutím soudu omezena, nebo jí (na rozdíl od současné úpravy) mohla být fyzická osoba zbavena zcela.

U právnické osoby splývá okamžik vzniku její právní subjektivity s okamžikem nabytí způsobilosti k právním úkonům.

Deliktní způsobilost = způsobilost k protiprávnímu jednání

je schopnost nést odpovědnost za delikty, tj. způsobilost nést následky vlastního protiprávního jednání

Deliktní způsobilost závisí u fyzických osob na zákonem stanovené věkové hranici a na duševním stavu v době spáchání deliktu.

Právnická osoba nese odpovědnost za delikty soukromoprávní i veřejnoprávní povahy, přičemž může být současně shledána odpovědnou i fyzická osoba, která za ni jednala.

Procesní způsobilost

spočívá v možnosti činit samostatně procesní úkony a v možnosti samostatně jednat v řízení před osudy, správními úřady a jinými orgány veřejné moci.

Pokud jde o vznik a trvání procesní způsobilosti, tak tyto se v naprosté většině překrývají se způsobilostí k právním úkonům (se svéprávností), což je také důvodem, že v některých publikacích nebývá procesní způsobilost uváděna jako samostatný druh právní způsobilosti. V této souvislosti je však třeba upozornit, že procesní předpisy mohou stanovit podmínky odchylně od podmínek ke způsobilosti k právním úkonům hmotněprávní povahy, přičemž procesní způsobilost může mít i osoba, jež nemá hmotněprávní způsobilost k právním úkonům.

V případě státních orgánů a orgánů veřejné moci nejsou vymezeny právní způsobilostí, ale pravomocí a kompetencí stanovenou v příslušných zákonných normách. Mimo stanovenou pravomoc a působnost vystupují orgány veřejné moci jako běžné právnické osoby např. v pracovních či vlastnických vztazích.

6.3 Úprava subjektů práva a právní způsobilosti v novém občanském zákoníku

Nový občanský zákoník zachovává tradiční dělení na **osoby fyzické** (lidé; pro pojem fyzická osoba používá nový občanský zákoník často výraz člověk jako plnohodnotné synonymum) a **právnické**. Rozdílně od člověka s jeho přirozenými právy jsou právnické osoby umělé útvary, které vytváří právo, aby sloužily zájmům lidí. Od toho se odvozuje i odlišné právní postavení fyzických a právnických osob.

Podle nového občanského zákoníku je právnická osoba organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnické osoby mají právní osobnost (v dřívějším pojetí právní subjektivitu) od svého vzniku do svého zániku. Až na výjimky vznikají dnem zápisu do veřejného rejstříku a zanikají dnem výmazu z tohoto rejstříku. Jejich vzniku předchází tzv. ustavení právnické osoby (obdoba dřívějšího zřízení/založení). Právnickou osobu lze ustavit (i) zakladatelským právním jednáním, (ii) zákonem, (iii) rozhodnutím orgánu veřejné moci, nebo (iv) jiným způsobem stanoveným jiným právním předpisem.

Právnické osoby slouží buď soukromým zájmům, anebo zájmu veřejnému. Právnické osoby veřejného práva se řídí hlavně zvláštními zákony (§ 20 odst. 2 nového občanského zákoníku), např. zákonem o obcích, zákonem o ČNB, zákonem o vysokých školách apod. Pokud však obec, kraj nebo Česká lékařská komora vystupují jako soukromníci – např. jako smluvní strana nebo závětní dědic, mají vzhledem k zásadě rovnosti stejné právní postavení jako jiné osoby. To platí i o státu (§ 21 nového občanského zákoníku).

Nový občanský zákoník rozlišuje tři typy soukromých právnických osob:

- 1) **korporace** – pro ně je příznačná osobní složka, tvoří je členové nebo společníci (spolky; v současné právní úpravě jde především o občanská sdružení)
- 2) **fundace** – pro ně příznačný majetek určený k určitému účelu (nadace či nadační fondy)
- 3) **ústavy** – osobní a majetková složka jsou propojeny, ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance s tím, že majetek ústavu není chráněn v takové míře jako u fundací (v současné právní úpravě jde především o obecně prospěšné společnosti).

Na rozdíl od právnických osob je fyzická osoba automaticky subjektem práva.

Právní osobnost

Nový občanský zákoník nahrazuje termín právní subjektivita termínem **právní osobnost**. **Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Každý kdo je osobou, je způsobilý mít soukromá práva a povinnosti, má právní osobnost.** Člověk má právní osobnost po celý svůj život, tj. od narození do smrti (§ 23 nového občanského zákoníku). Náleží mu vrozená práva seznatelná samotným rozumem a citem; tato práva jsou nezcizitelná a nelze se jich vzdát. Zákon může stanovit jen meze uplatňování přirozených práv a způsob jejich ochrany (§ 19 nového občanského zákoníku).

Nový občanský zákoník tedy zvláště akcentuje, že každý člověk má vrozená, přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu.

Svéprávnost

Nový občanský zákoník již nepoužívá termín způsobilost k právním úkonům a nahrazuje tento ho laicky vžitým pojmem **svéprávnost**. **Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Svéprávná je osoba, která je s to nabývat pro sebe práva a povinnosti z vlastní vůle** (§ 15 nového občanského zákoníku).

Plné svéprávnosti nabývá člověk **dosažením osmnácti let věku**, dříve tj. od šestnácti let lze svéprávnost získat stejně jako dle dřívější právní úpravy **sňatkem**.

Nově je možné nabytí svéprávnosti **emancipací**, je-li nezletilý schopen sám sebe živit a obstarávat si své záležitosti. Pokud nezletilý není plně svéprávný, dosáhl věku šestnácti let, osvědčí schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti, pak může soudu navrhnout, aby mu přiznal svéprávnost. Nezletilý tedy může ze své vůle dosáhnout přiznání svéprávnosti, je-li to v jeho zájmu (§ 37 nového občanského zákoníku).

Shrme-li tak, před dosažením zletilosti může plné svéprávnosti nabýt uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti soudem (tzv. emancipací).

Lze konstatovat, že jak předchozí, tak současná právní úprava vychází z pojetí, že **osobnost nezletilých se vyvíjí postupně** a že se v návaznosti na to rozvíjí i jejich svéprávnost (osmiletý si sám může koupit rohlík či lístek do kina, ale ne automobil či jízdní kolo; patnáctiletý si sám může koupit jízdní kolo, ale ne automobil či dům). Nově je posílena jistota třetích osob v závislosti na souhlasu zákonného zástupce.

Právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu (§ 16 nového občanského zákoníku).

Oproti předchozí právní úpravě nelze člověka zbavit svéprávnosti, nýbrž je možné pouze ve svéprávnosti omezit. Omezit svéprávnost může jen soud, a to jen z vážných důvodů pouze na dobu určitou (max. na dobu tří let).

Nově dále platí, že soudce musí člověka při rozhodování o jeho svéprávnosti shlédnout a že k těmto zásahům do lidských práv může přistoupit, jen nestačí-li mírnější postup. Kromě toho nový občanský zákoník zavádí institut nápomoci při rozhodování (§ 45), umožňující soudu člověka neomezovat ve svéprávnosti a ustanovit mu osobu, která za člověka právně nejedná, avšak napomáhá mu v běžných činnostech. Dále je možné nechat se zastoupit členem domácnosti (§ 49).

Právní vztah není reflexivní vztah (vztah k sobě samému). Jedná se o právní vztah k jiné osobě, není to vztah k objektu sám o sobě, ale k určitému subjektu. K tomu, aby se určitá osoba mohla stát subjektem právního vztahu, musí být nadána právní subjektivitou. Právní subjektivita není subjektivním právem, je to pasivní potence přiznávaná zákonodárcem, s níž subjekt nemůže disponovat. Subjekty práva jsou adresáty právních norem a dělí se na fyzické a právnické osoby. Rozsah práv a povinností je obsažen v objektivním právu. Právní subjektivita fyzické neboli přirozené osoby je nezadatelnou součástí jejího právního postavení, ale způsobilost fyzické osoby k právnímu jednání, tj. k jednání, s nímž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik právního vztahu a způsobilost nést následky protiprávního jednání je vázána na splnění zákonných podmínek.

Nový občanský zákoník taktéž rozděluje osoby na fyzické a právnické. V oblasti postavení obou kategorií osob zavádí nové pojmy právní osobnost (dříve právní subjektivitu) a svéprávnost (dříve způsobilost k právním úkonům). Právní osobnost definuje jako způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti, svéprávnost jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Výslovně stanoví, že právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát, a to ani zčásti. Nový občanský zákoník již nezná institut zbavení svéprávnosti.

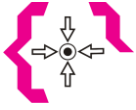
Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Vyjmenujte druhy právní způsobilosti.
2. Charakterizujte právní subjektivitu (právní osobnost).
3. Kdy fyzické osoby nabývají způsobilost k právním úkonům (svéprávnost) v plném rozsahu?
4. Jaké druhy soukromých právnických osob rozlišuje nový občanský zákoník?

7 Právní odpovědnost

Cíle

Pochopení obsahu právní odpovědnosti a rozdílu mezi objektivní a subjektivní formou právní odpovědnosti. Získání znalost základní klasifikace právních deliktů

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- objektivní právní odpovědnost
- subjektivní právní odpovědnost
- právní delikt

7.1 Vymezení právní odpovědnosti

Právní odpovědnost představuje zvláštní formu právního vztahu, v němž dochází na základě porušení právní povinnosti ke vzniku nové právní povinnosti sankční povahy. Jinak řečeno existuje primární právní povinnost a dojde-li k porušení této primární právní povinnosti, nastupuje sekundární neboli sankční právní povinnost, která spočívá v povinnosti strpět za porušení povinnosti následky stanovené právními normami v rámci odpovědnostního právního poměru. V důsledku naplnění podmínek právní odpovědnosti se vůči tomu, kdo porušil právní povinnost, uplatní nepříznivé právní následky stanovené právní normou.

Právní odpovědnost zahrnuje jednak předvídané nepříznivé následky (ten, kdo nedodrží právní povinnost, bude zatížen předvídanými právními následky konkrétní povahy) a jednal prvek státního donucení, které je excelentním znakem právní normy a kvalitativně ji vyčleňuje z jiných druhů norem. Projevem nepřímého donucení je již samotná hrozba sankce, zatímco projevem přímého donucení nucené splnění právní povinnosti zejména ve formě exekuce.

Právními skutečnostmi, jimiž vzniká právní odpovědnost, jsou protiprávní jednání a protiprávní stav. Rozlišujeme dva druhy protiprávního jednání:

- 1) komisivní protiprávní jednání – ten, kdo porušil pravidlo chování a jednání, se choval tak, jak neměl (porušil zákaz určitého chování)
- 2) omisivní protiprávní jednání – ten, kdo porušil pravidlo chování a jednání, se choval tak, jak neměl (porušil příkaz určitého chování)

7.2 Základní formy právní odpovědnosti

Na základě subjektivních a objektivních předpokladů je možno rozlišovat formy odpovědnosti, a sice objektivní právní odpovědnost a subjektivní právní odpovědnost.

Objektivní právní odpovědnost

= odpovědnost za protiprávní stav, odpovědnost za výsledek **bez ohledu na zavinění**.

Objektivní odpovědnost je tedy odpovědností za porušení práva bez ohledu na to, zda nositel povinnosti porušení zavinil či nikoliv, který je odpovědný, ačkoliv tento stav nezavinil.

Objektivní právní odpovědnost v sobě nese tři základní prvky, resp. musí nastat tři podmínky, aby došlo k jejímu uplatnění:

- 1) zákonem kvalifikované protiprávní jednání / zákonem kvalifikovaný protiprávní stav, tj. objektivní skutečnost (událost), která vyvolala škodu
- 2) způsobení škody, resp. protiprávního následku
- 3) příčinná souvislost mezi zákonem kvalifikovanou událostí a způsobenou škodou

Zákon pak stanoví, komu vzniká odpovědnostní povinnost.

V případě **absolutní objektivní odpovědnosti** se nejenom nevyžaduje zavinění, ale právní norma neumožňuje bránit se odpovědnosti prokázáním stanovených liberačních důvodů. Absolutní objektivní odpovědnost zahrnuje i odpovědnost za tzv. vyšší moc (*vis maior*).

Objektivní odpovědnost s přípuštěním liberačních důvodů umožňuje zprostit se odpovědnosti, prokáže-li jinak odpovědná osoba, že škoda (či jiný škodlivý následek) byla způsobena některou ze skutečností, kterou zákon připouští jako liberační důvod. Liberace se projevuje tedy tak, že pokud odpovědný subjekt prokáže, že i kdyby vyvinul veškeré úsilí, které od něho lze vyžadovat, škodlivý následek by stejně nastal (zejména při *vis maior*, při vyšší moci, tj. nastala neodvratitelná okolnost, které nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze rozumně požadovat). Liberace má zmírnit přílišnou tvrdost objektivní právní odpovědnosti.

Subjektivní právní odpovědnost

= odpovědnost za zavinění, tj. odpovědnost za **zaviněné** porušení právní povinnosti

Subjektivní právní odpovědnost vždy předpokládá (presumuje) zaviněné porušení právní povinnosti s tím, že rozlišujeme úmyslnou a nedbalostní formu zavinění.

Subjektivní právní odpovědnost v sobě nese čtyři základní prvky, resp. musí nastat čtyři podmínky, aby došlo k jejímu uplatnění:

- 1) zákonem kvalifikované porušení právní povinnosti (protiprávní jednání)
- 2) způsobení škody, resp. protiprávního následku

- 3) příčinná souvislost mezi zákonem kvalifikovanou událostí a způsobenou škodou
- 4) zavinění toho, kdo škodu či jiný škodlivý následek způsobil

7.3 Druhy právní odpovědnosti

Odpovědnost za trestné činy a přestupky je vždy subjektivní, tj. k jejím předpokladům patří zavinění. V ostatních oborech se uplatňuje též objektivní odpovědnost, tj. odpovědnost za výsledek bez ohledu na zavinění, uplatní se však pouze tam, kde ji právní předpis výslovně stanoví (např. odpovědnost zaměstnavatele).

Podle jednotlivých odvětví práva můžeme rozlišovat jednotlivé druhy právní odpovědnosti. Veřejnoprávní odpovědností je odpovědnost za trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt. Soukromoprávní odpovědnost představuje odpovědnost za škodu, za vadu věci, za zásah do nehmotného statku (např. čest, důstojnost, obchodní jméno), dále odpovědnost z prodlení a odpovědnost z bezdůvodného obohacení.

Veřejnoprávní odpovědnost

Trestní odpovědnost za porušení povinnosti stanovené trestním zákonem, tj. odpovědnost za spáchání trestného činu, má podle trestního zákoníku fyzická osoba, která v době spáchání činu dovršila patnáctý rok věku a které nebránila duševní porucha v době spáchání činu rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Podmínky trestní odpovědnosti jsou upraveny v trestním zákoníku, zák.č. 40/2009 Sb. Od ledna 2012 je zakotvena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, i trestní odpovědnost právnických osob za určité trestné činy.

Odpovědnost za přestupek je odpovědnost fyzické osoby za zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně, nejde-li o jiný správní delikt postižitelný podle zvláštních právních předpisů anebo o trestný čin. Přestupek je jedním ze správních deliktů blíže upravený v zákoně o přestupcích č. 200/1990 Sb. Za přestupek (obdobně jako je tomu v případě trestněprávní odpovědnosti) není odpovědný, kdo v době jeho spáchání nedovršil patnáctý rok svého věku, nebo kdo pro duševní poruchu v době jeho spáchání nemohl rozpoznat, že jde o porušení nebo ohrožení zájmu chráněného zákonem, nebo nemohl ovládat své jednání (leda by se do stavu nepřičetnosti byl i z nedbalosti přivedl sám).

Odpovědnost za jiný správní delikt, tj. za protiprávní jednání, jehož znaky jsou stanoveny zákonem a za které ukládá správní úřad (orgán) trest stanovený normou správního práva. Na rozdíl od přestupku může být za spáchání odpovědná jak osoba fyzická, tak osoba právnická a v některých případech se může jednat o odpovědnost objektivní, která se uplatní bez ohledu na zavinění. Pro odpovědnost (delikt ní způsobilost) fyzické osoby se analogicky užijí kritéria věku a přičetnosti dle zákona o přestupcích.

Následkem porušení **veřejnoprávní** povinnosti jsou **sankce** jejichž cílem je represe a prevence, v případě **trestní odpovědnosti** jsou to tresty dle § 52 tr. zákoníku (odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz

pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění) a ochranná opatření dle § 98 tr. zákoníku (ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova). V případě odpovědnosti za **správní delikt** sankce stanovené zákonem o přestupcích (napomenutí, pokuta, zákaz činnosti, propadnutí věci) nebo zvláštním zákonem o jiných správních deliktech.

Spíše do sféry veřejnoprávní lze řadit též **odpovědnost za disciplinární delikt**, tedy odpovědnost za porušení disciplíny v rámci interních vztahů. Typickou sankcí je např. důtka nebo napomenutí. Disciplinární (kárnou) odpovědnost lze vyvodit za porušení disciplíny vůči osobám, které jsou na základě právního poměru ve vztahu určité odpovědnosti vůči tomu, kdo disciplinární odpovědnost uplatňuje, za předpokladu, že stále trvá vztah, ve kterém se tato odpovědnost vyžaduje.

Soukromoprávní odpovědnost

Odpovědnost v oblasti soukromého práva je obecně upravena především občanským zákoníkem, speciální normy pak obsahují další předpisy jako např. zákoník práce. Od veřejnoprávní odpovědnosti se liší zejména tím, že **její uplatnění iniciuje zásadně subjekt, kterému vznikla újma** (a nikoli stát jako garant veřejného pořádku). Domáhání se postihu delikventů je tedy v dispozici poškozeného, avšak probíhá prostřednictvím třetího subjektu (soudu, případně rozhodce). Rozdílný je i sankční následek, kdy **primárním účelem není „potrestání“ delikventa, ale obnovení narušených právních vztahů**, tj. odčinění způsobené škody, případně poskytnutí satisfakce. Sankcí tak bude povinnost uvést věci do původního stavu (např. vydání věci), nebo povinnost náhrady způsobené újmy - zpravidla v penězích.

Obecně se deliktní občanskoprávní způsobilost nabývá **v plném rozsahu stejně jako u svéprávnosti (způsobilosti k právním úkonům), tedy dosažením zletilosti**. Před dosažením zletilosti se deliktní způsobilost posuzuje vždy se zřetelem k protiprávnímu jednání a k tomu, zda v době uskutečnění protiprávního jednání měl nezletilec určovací a rozpoznávací schopnost. Deliktní způsobilost nemá fyzická osoba, která trpí duševní poruchou, jež by ji zbavovala v době způsobení škody buď schopnosti rozumové, nebo volní, popř. obou (pokud se do takového stavu osoba neuvedla zaviněně).

Protiprávní jednání může naplnit zároveň znaky veřejnoprávního i soukromoprávního deliktu. Mezi různými druhy odpovědnosti, potažmo druhy způsobených deliktů je třeba rozlišovat, neboť z jejich uplatnění plynou různé následky a rozhodují o nich zpravidla též různé orgány - správní orgán v případě odpovědnosti za přestupek, trestní soudy v trestním řízení v případě trestní odpovědnosti, a civilní soudy v řízení vedeném podle občanského soudního řádu v případě odpovědnosti soukromoprávní (nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, který je nárokem soukromoprávním, lze však uplatnit také v tzv. adhezním řízení, které je součástí řízení trestního).

7.4 Klasifikace právních deliktů

Právní delikt

= zaviněné porušení či nesplnění právní povinnosti

- 1) soukromoprávní delikty
 - a) odpovědnost za škodu
 - b) odpovědnost z prodlení
 - c) odpovědnost z bezdůvodného obohacení
 - d) odpovědnost za vadu věci
 - e) odpovědnost za zásah do nehmotného statku
 - f) veřejnoprávní delikty

- 2) veřejnoprávní delikty
 - a) trestný čin
 - b) správní delikty
 - přestupky
 - správní delikty fyzických osob, u nichž se vyžaduje zavinění
 - správní delikty fyzických a právnických osob, u nichž se zavinění nevyžaduje
 - správní disciplinární delikty a správní pořádkové delikty
 - c) disciplinární delikty
 - d) ústavní delikty
 - e) mezinárodněprávní delikty

Soukromoprávní delikty v převážně většině případů představují delikty majetkoprávního charakteru a najdeme v občanském zákoníku, v zákoníku práce atd. Vzniká zde vztah mezi delikventem a poškozeným, jemuž vznikla újma, přičemž tyto subjekty jsou navzájem ve vztahu rovnosti.

Veřejnoprávní delikty nemají výrazný majetkový charakter. Vzniká zde odpovědnostní vztah delikventa vůči subjektu, který není poškozen, tj. vůči státu či jiné veřejnoprávní korporaci, přičemž tyto subjekty nejsou navzájem ve vztahu rovnosti.

Právní odpovědnost můžeme chápat jako nutnost nést nepříznivé právní důsledky stanovené právní normou, které vznikají v důsledku protiprávního jednání (tj. porušení právních povinností), případně v důsledku protiprávního stavu. Právní odpovědnost tedy představuje zvláštní právní vztah, kdy v případě, že poruším právní povinnost, mi vzniká nová právní povinnost, která má sankční povahu. Subjektivní právní odpovědnost předpokládá vždy zavinění, zatímco objektivní právní odpovědnost nastává u protiprávních stavů, u nichž není důležité zavinění a odpovědný je ten, kdo nežádoucí stav nezavinil.

Obecně právní odpovědnost dopadá na každého, kdo má deliktní způsobilost, tj. všechny právnické osoby a ty fyzické osoby, jejichž mentální schopnosti s ohledem na věk a duševní stav v době činu (příčetnost) dovolují, aby rozpoznaly protiprávnost

(škodlivost) svého jednání a mohly je ovládnout. U zletilých osob, jejichž svéprávnost nebyla omezena, se deliktní způsobilost presumuje (pokud není prokázán opak). Deliktní způsobilost k přestupkům a trestným činům je limitována spodní věkovou hranicí.

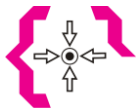
Gerloch, A. *Teorie práva*. 5. vydání, Plzeň: A. Čeněk, 2009, 312 s. ISBN 978-80-7380-233-2

Knapp, V. *Teorie práva*. 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. ISBN 80-7179-028-1.

1. Vysvětlete termín právní odpovědnost.
2. Vymezte rozdíly mezi dvěma základními formami právní odpovědnosti.
3. Vyjmenujte druhy právní odpovědnosti a na ně navazující právní delikty.

8 Základy ústavního práva

Cíle

Seznámení se základními instituty ústavního práva, se zněním Ústavy České republiky a se zněním Listiny základních práv a svobod. Pochopení uplatnění principů dělby moci v Ústavě České republiky a pochopení systematiky ústavně zakotvených práv.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- ústavní pořádek České republiky
- princip ústavnosti
- zákonodárná pravomoc
- parlamentní forma vlády
- zákonodárná iniciativa
- nevyslovení důvěry
- vyslovení důvěry
- kontrasignace rozhodnutí prezidenta republiky

- soudní soustava

8.1 Předmět ústavního práva

Ústavní právo je odvětví práva, které se zabývá ústavou a vykládá ji. Předmět ústavního práva tedy závisí na tom, co je ústava.

Ústava je především zákon, který je takto označený (např. Ústava ČR) a **obsahuje soubor norem nejvyšší právní síly**. Takovýto předpis může však být označen i jinak, např. ústavní zákon, ústavní listina, konstituce, základní zákon.

Ústava zahrnuje normy, které upravují základní vztahy ve státě, tj. název státu, forma a postavení státu, uspořádání státu, forma, resp. způsob vlády (politický režim), dělba moci, kompetence a vzájemné vztahy nejvyšších orgánů státu, zákonodárný proces, postavení občanů (jejich práva a povinnosti) a vztahy občanů a státu.

Ústavní právo tedy také upravuje základní vztahy a instituty ve státě.

Ústavní právo nelze jednoznačně zařadit mezi právo soukromé nebo veřejné, *spíše* patří do **oblasti práva veřejného, ale obsahuje i normy práva soukromého** (zejména Listina základních práv a svobod v ČR). Ústavní právo upravuje základní vztahy mezi občany, právo vlastnické, ochranu lidské důstojnosti, cti, ochrana jména, rodiny atd. Zakotvuje i základní instituty práva trestního práva hmotného i procesního a dalších právních odvětví. Ústavní právo je tedy bezprostředně platným právem, kterým je vázán zákonodárce i každý subjekt.

Ústavní pořádek ČR

je tak pojímán jako neuzavřený soubor všech platných ústavních zákonů, jež dohromady tvoří Ústavu ČR v širším smyslu.

Z hlediska formálně právního jsou **všechny předpisy ústavního pořádku ČR ústavními zákony** – tím mají danou **nejvyšší právní sílu** a dominantní postavení v hierarchii právního řádu ČR.

8.2 Ústavní charakteristika České republiky

Ústavní vymezení ČR je obsaženo především v hlavě první Ústavy ČR nazvané Základní ustanovení. Dále v Obecných ustanoveních Listiny základních práv a svobod.

Dle čl. 1 Ústavy ČR je **Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na účtě k právům a svobodám člověka a občana.**

Z citovaného čl. vyplývá:

- skutečnost, že český stát je republikou, představuje jeho podstatnou charakteristiku ► všechny ústavní instituce a ústavní procedury musí vycházet z ustanovení o formě státu
- označení ČR jako demokratického právního státu je dalším ústavním znakem ČR – obsah tohoto pojmu se vyvíjí a značnou pozornost jeho výkladu věnuje také Ústavní soud, dle něhož k významným a základním znakům demokratického právního státu patří především svrchovanost lidu a demokratický politický režim. Ústavní soud dále jako znaky demokratického právního státu vyzdvihuje princip právní jistoty a ochrany důvěry občanů v právo, které zahrnují i zákaz retroaktivity právních norem, resp. jejich retroaktivního výkladu

Podle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR je **změna podstatných náležitostí demokratického právního státu nepřípustná**. Dle odst. 3 citovaného ustanovení **nelze ani výkladem právních norem oprávnit odstranění nebo ohrožení základů demokratického právního státu**.

Podstatnou charakteristiku představuje ustanovení čl. 2 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: **Stát je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání**.

Princip ústavnosti

znamená, že každá státní činnost musí být opřena o právní zmocnění, všechny postupy státu a jeho orgánů musí být v souladu se závaznými právními procedurami. Naopak každý občan je nadán svobodou, jež se projevuje tak, že občané mohou činit vše, co jim zákon nezakazuje a nesmí být nuceni činit to, co jim zákon neukládá. Princip ústavnosti je vyjádřen v čl. 2 odst. 3 a 4 Ústavy ČR : **Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.** a v čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod: **Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.**

Stát je nejenom tvůrcem práva, ale vzniklým právem je i vázán.

V demokratickém státě je státní suverenita propojena se suverenitou lidu, která je stěžejním ústavním principem demokratického státu s tím, že princip svrchovanosti lidu je úzce spojen s demokratickou legitimitou vlády.

Legitimita státní moci a tím i státní suverenita je nemyslitelná bez demokratické akceptace, potvrzení státní moci vůlí demokratické většiny lidu, ať již v zastupitelském a volebním systému nebo možností uplatnit přímou demokracii referendem. Čl. 2 odst. 1 Ústavy ČR deklaruje legitimitu moci svrchovaností lidu jako základního principu demokracie (*Lid je zdrojem veškeré státní moci, vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní*).

Čl. 4 Ústavy ČR vyjadřuje autonomii soudní moci jako garanta základních práv a svobod pře možným ohrožením ze strany moci výkonné (*Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci*). Ústavní soud poskytuje ochranu základním právům a svobodám i před mocí zákonodárnou. Žádné základní právo nebo svoboda nemůže být vyloučeno z ochrany ze strany soudní moci, ať je ohroženo kýmkoliv.

Česká republika je státem s parlamentní formou vlády.

Parlamentní forma vlády

postavení prezidenta ČR v ústavním systému charakterizuje, že český stát je republikou s parlamentní formou vlády, prezident je hlavou státu, vrcholným orgánem výkonné moci je pak vláda (prezident republiky nestojí v čele výkonné moci). Parlamentní forma vlády je charakterizována slabým, téměř neodpovědným prezidentem, kdy k výkonu části jeho pravomocí je potřeba kontrasignace předsedy vlády.

8.3 Uplatnění principu dělby moci v konstrukci Ústavy České republiky

Zákonodárná moc

Zákonodárnou moc upravuje hlava druhá Ústavy ČR, jejíž čl. 15 svěřuje zákonodárnou moc Parlamentu (*Zákonodárná moc v České republice náleží Parlamentu*).

Zákonodárná pravomoc

Parlament má výlučné právo přijímat zákony, je tedy jediným orgánem v ČR, jemuž je svěřena pravomoc vydávat primární všeobecně závazné právní předpisy.

Zákonodárná moc zahrnuje jak moc ústavodárnou, tak pravomoc vydávat běžné zákony. Věcný rozsah zákonodárné pravomoci není v Ústavě ČR vymezen, zákonem je tedy možno upravit cokoliv. Pokud se však týká požadavku zákonné úpravy, tu vyžaduje pro určitou oblast právních vztahů značný počet ustanovení jak Ústavy ČR, tak Listiny základních práv a svobod (jde o tzv. výhradu zákona)

Zákonodárná iniciativa

znamená právo podat návrh zákona Poslanecké sněmovně. Dle čl. 41 Ústavy ČR ***návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku.***

Pozor, zákonodárná iniciativa není totožná se zákonodárnou pravomocí, jde o zcela jiné pojmy s rozdílným obsahem.

Parlament ČR je nadán těmito pravomocemi:

- a) Zákonodárná pravomoc
- b) Pravomoc vyjadřovat souhlas s mezinárodními smlouvami
- c) Pravomoc Poslanecké sněmovny přijímat státní rozpočet
 - je svěřena výhradně Poslanecké sněmovně a je vykonávána zvláštní procedurou
- d) Kreační a kontrolní pravomoci Parlamentu a jeho komor
 - nástroje odpovědnosti vlády vůči Poslanecké sněmovně
 - vyslovení důvěry a nedůvěry
 - poslanecké interpelace
 - usnesení Poslanecké sněmovny o tom, že je člen vlády povinen osobně se dostavit na schůzi Poslanecké sněmovny a obdobné usnesení výboru, právo poslanců na informace od členů vlády a vedoucích správních úřadů
 - nástroje Parlamentu a komor vůči prezidentovi
 - souhlas Senátu se jmenováním soudců Ústavního soudu
 - návrh Poslanecké sněmovny na jmenování prezidenta a viceprezidenta NKÚ
- e) Pravomoci zvláštní důležitosti
 - vyznačují se tím, že se týkají bezpečnosti státu (vyhlášení válečného stavu, souhlas s vysíláním ozbrojených sil mimo území státu, souhlas s pobytem ozbrojených sil jiných států na našem území, usnášení se o účasti ČR v obranných systémech mezinárodní organizace, vyhlášení stavu ohrožení státu)

Výkonná moc

Moc výkonná je upravena v hlavě třetí Ústavy ČR. Orgány výkonné moci jsou vláda a prezident.

Ústavní postavení vlády vyjadřuje čl. 67 odst. 1 Ústavy ČR, který stanoví, že **vláda je vrcholným orgánem výkonné moci**. Z takového ústavního vymezení vyplývá vrcholný orgán moci výkonné je důležitým politickým orgánem státní moci. Svou činností ovlivňuje orientaci země, udržuje její politické priority a cíle a vyjadřuje kontinuitu státní moci.

Vláda jako součást moci výkonné má moc nařizovací, organizační a donucovací.

K naplnění svých funkcí využívá vláda zákonodárnou iniciativu, kterou ovlivňuje zákonodárný proces v Parlamentu.

Vláda též stojí na vrcholu pyramidy správních úřadů. Z tohoto hlediska platí, že vláda spravuje stát. Vláda určuje základní, politické vedení správy. Správní úřady jsou podřízeny vládě.

Vládu nelze chápat jako nejvyšší orgán státní správy, to je zastaralé pojetí (vláda není totéž co správa). Rovněž nelze směřovat moc výkonnou a veřejnou správu. Vláda je pouze jednou ze součástí moci výkonné.

Vláda se skládá z předsedy, místopředsedů a ministrů. Nikdo jiný ze své funkce nemůže mít postavení člena vlády. Člen vlády je v rozhodovací činnosti, zejména v hlasování, vlády nezastupitelný.

Vláda rozhoduje ve sboru a jako kolektivní orgán (jako celek, tj. žádný člen vlády neodpovídá Poslanecké sněmovně individuálně) je odpovědná Parlamentu. Tato odpovědnost se uskutečňuje v různých formách, jakými jsou vyslovení důvěry či nedůvěry vládě, interpelace a dotazy vládě atd.

Vyslovení důvěry

je nutnou podmínkou pro setrvání vlády v jejím úřadě. Nově jmenovaná vláda je povinna do 30 dnů po svém jmenování předstoupit před Poslaneckou sněmovnu a požádat ji o **vyslovení důvěry (čl. 68 odst. 3 Ústavy ČR)**. Běh času se počítá od dne jmenování.

Ústava procesu žádosti o důvěru nepředepisuje žádnou formu, bývá pravidlem, že vláda v souvislosti se žádostí o vyslovení důvěry předstoupí před poslance s programovým prohlášením, ve kterém oznámí politický program na nadcházející, nebo zbývající volební období.

Žádost o vyslovení důvěry musí být projednána nejpozději do 30 dnů od dne jmenování vlády. O vyslovení důvěry hlasují poslanci jmenovitě. V hlasování o vyslovení důvěry je Poslanecká sněmovna způsobilá se usnášet za přítomnosti alespoň 1/3 poslanců a k přijetí usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců.

Jestliže Poslanecká sněmovna **odepře** vyslovit vládě **důvěru**, **oznámí to předseda Sněmovny prezidentu republiky**. Tímto Poslanecká sněmovna **zamítla žádost vlády o vyslovení důvěry**. Vláda je za této situace podle **čl. 73 Ústavy ČR povinna podat demisi**. Prezident republiky je **povinen** tuto demisi **přijmout** a **pověřit** tuto vládu vykonáváním jejích funkcí prozatímně až do jmenování další vlády.

Vláda může kdykoliv předložit Poslanecké sněmovně **žádost o vyslovení důvěry (čl. 71 Ústavy ČR)**. Důvodem této žádosti může být jakákoliv skutečnost. Zřejmě půjde o **zásadní politickou otázku, se kterou vláda spojuje možnost dalšího výkonu svých funkcí** vrcholného orgánu moci výkonné. Poslanecká sněmovna svým hlasováním tím rozhodne o dalším trvání nebo netrvání důvěry vládě.

Vláda je dále ústavou oprávněna žádat, aby Poslanecká sněmovna **skončila projednávání vládního návrhu zákona do 3 měsíců od jeho předložení, pokud s tím spojí žádost o vyslovení důvěry (čl. 44 Ústavy ČR)**. Důvodem takového postupu je především naléhavý zájem vlády, aby byl jí navržený zákon projednán a zřejmě i schválen

- jestliže Poslanecká sněmovna ve stanovené lhůtě 3 měsíců **projedná** vládní návrh zákona tak, že dojde k hlasování Sněmovny, zda s vládním návrhem zákona **vyslovuje souhlas**, má se za to, že vládě byla **vyslovena důvěra**. **Vyslovení důvěry se děje ipso facto jen skutečností, že ve Sněmovně dojde k hlasování o vládním návrhu zákona.**

Vyslovení nedůvěry

znamená, že **vláda již nepožívá důvěry poslanců a vládnout tedy nemůže**. Proces podání návrhu na vyslovení nedůvěry vládě je podmíněn tím, že musí být podepsán nejméně 50 poslanci (čl. 72 Ústavy ČR).

O vyslovení nedůvěry hlasují poslanci jmenovitě. K přijetí usnesení, kterým se vládě vyslovuje nedůvěra, je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech poslanců (nejméně 101 poslanců).

Pokud jde o možnosti vlády podat demisi, rozlišujeme fakultativní a obligatorní případy.

Fakultativně, tj. vláda může podat demisi kdykoliv. Učinila by tak formou usnesení, k jehož platnosti je třeba většinového souhlasu všech členů nebo demisí samotného předsedy vlády, neboť platí, že vláda stojí a padá se svým premiérem.

Obligatorně, tj. vláda je povinna podat demisi

- byla-li jí vyslovena nedůvěra
- zamítnuto vyslovení důvěry
- po ustavující schůzi nově zvolené Poslanecké sněmovně

Žádná vláda nemá důvěru nově zvolené Poslanecké sněmovny, z toho důvodu musí podat demisi, pokud se tak nestane, prezident vládu odvolá.

Prezident republiky je hlavou státu, je součástí moci výkonné, jejím vrcholným orgánem je však vláda.

Prezident republiky je některými svými pravomocemi spojen s vládou, v jiných pravomocích vystupuje nezávisle na vládě a za jeho rozhodnutí a jiné akty vláda neodpovídá.

Kontrasignace rozhodnutí prezidenta republiky předsedou vlády

znamená, že jde o **taková rozhodnutí, k jejichž platnosti je třeba podpis předsedy vlády, nebo jím pověřeného člena vlády**. Podpis rovněž vyjadřuje spoluodpovědnost vlády za podepsané rozhodnutí. Jinak řečeno, **předseda vlády svým podpisem rozhodnutí prezidenta republiky přenáší odpovědnost na vládu jako celek. Bez kontrasignace je prezidentův akt absolutně neplatný, jeho právní účinek nevznikl, předseda vlády není z hlediska Ústavy ČR nijak vázán povinností spolupodepsat**. Vzhledem k tomu, že odpovědnost za tato rozhodnutí nese celá vláda, měla by ve sboru rozhodnout, zda rozhodnutí podepíše či nikoliv.

V čl. 62 uvádí Ústava ČR kompetence prezidenta republiky, k jejichž výkonu nepotřebuje prezident souhlas předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády.

Čl. 63 obsahuje další rozhodnutí i jiné formy činnosti prezidenta republiky, k jejichž platnosti je třeba kontrasignace (spolupodpis).

Moc soudní

Moc soudní je upravena v hlavě čtvrté Ústavy ČR. Dle jejího čl. 81 **soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy.**

Pro zajištění nezávislosti soudní moci je vyjádřena nezávislostí, nestranností a neslučitelností funkce soudce a jeho zásadní nepřeložitelností (čl. 82 Ústavy ČR; *Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. Soudce nelze proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu; výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon. Funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu ani s jakoukoli funkcí ve veřejné správě; zákon stanoví, se kterými dalšími činnostmi je výkon soudcovské funkce neslučitelný).*

Soudní soustava

vyjadřuje organizaci soudů, kdy v České republice je zakotvena **čtyř článková soudní soustava**, jež je tvořena okresními soudy, krajskými soudy, vrchními soudy a dvěma Nejvyššími soudy – Nejvyšším soudem a Nejvyšším správním soudem (čl. 91 Ústavy ČR). **Ústavní soud není součástí obecné soudní soustavy.**

Ústavní soud je formálně oddělen od systému ostatních soudů a má postavení specializovaného soudního orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy ČR).

Ústava je základní řád, podle něhož se vytváří státní vůle a uplatňuje se státní moc, stanoví se pravidla pro tvorbu obecně závazných aktů státu (zákonů a jiných právních předpisů) a pro jejich vynucování orgány soudními, správními a jiným (mechanika moci, základní práva a svobody, vztah státu k jedinci).

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. I. díl. Obecná státověda.* Praha: Linde, 1998, 368 s. ISBN 80-7201-141-3

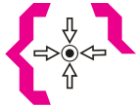
Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 1.* 2. vydání, Praha: Linde, 2008, 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 2.* Praha: Linde, 2004, 248 s. ISBN 80-7201-472-2

1. Jaké právní normy tvoří ústavní pořádek České republiky?
2. Charakterizujte princip ústavnosti.
3. Na jaké formě vlády je Česká republika založena a jaké jsou nejdůležitější projevy této formy vlády?
4. Komu Ústava České republiky svěřuje zákonodárnou pravomoc?
5. Jaké je ústavní postavení vlády?

9 Význam Listiny základních práv a svobod

Cíle

Seznámení se zněním Listiny základních práv a svobod. Pochopení systematiky ústavně zakotvených práv.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- lidská práva
- přirozenoprávní teorie
- svrchovanost zákona
- právní stát
- právo na spravedlivý proces
- presumpce nevinny

9.1 Postavení Listiny základních práv a svobod v ústavním pořádku ČR a její struktura

Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 23/1991 Sb.) je součástí ústavního pořádku České republiky (čl. 3 a čl. 112 Ústavy ČR), což znamená, že právní normy obsažené v Listině mají tutéž právní sílu jako právní normy obsažené v Ústavě ČR a v jiných ústavních zákonech.

Listina základních práv a svobod je základem ústavní úpravy práv a svobod občanů, vyjadřuje hodnotovou orientaci ústavního pořádku České republiky a demokratickou legitimitu moci v České republice. Listina se opírá o přirozenoprávní filozofický základ.

Přirozenoprávní teorie

Podle této teorie **existují přirozená práva člověka nezávisle na rozhodnutí státu** – toto pojetí je **základním principem Listiny**. Ústavní katalog lidských práv je neměnný a stojí nad pozitivním právem.

Lidská práva

Rozlišujeme tyto skupiny, tzv. generace lidských práv:

- 1) **Osobní svobody** – státem chráněný prostor nedotknutelnosti ze strany státu i jiných jednotlivců (např. osobní a domovní svoboda). Limity těchto práv musí být stanoveny zákonem (např. uvalení vazby).
- 2) **Politická práva** – to jsou prostory jednotlivce pro aktivitu ve veřejném životě (např. svoboda projevu, sdružování shromažďování či volební právo).
- 3) **Sociální práva** – jsou převoditelná na nároky vůči státu, nestačí-li jiné prostředky (např. sociální jistota v invaliditě, stáří, nezaměstnanosti či v jiné situaci vyžadující sociální příspěví státu, dále práva týkající se školství, kultury).
- 4) **Ekologická práva** – jsou tzv. čtvrtou generací lidských práv, která se však teprve postupně prosazuje.

Listina základních práv a svobod obsahuje preambuli a šest hlav:

- 1) **Obecná ustanovení**
- 2) **Lidská práva a základní svobody**
 - a) Základní lidská práva a svobody
 - b) Politická práva
- 3) **Práva národnostních a etnických menšin**
- 4) **Hospodářská, sociální a kulturní práva**
- 5) **Právo na soudní a jinou právní ochranu**
- 6) **Ustanovení společná**

Listina základních práv a svobod se dovolává svrchovanosti zákona, která je spojena s přirozenými právy člověka a s občanskými právy. Princip svrchovanosti zákona je prohlášen za jeden ze základů českého právního řádu. Svrchovanost zákona směřuje i proti svrchovanosti politických pokynů a ideologických postulátů a reaguje na minulou svévoli totalitní moci.

Svrchovanost zákona

= vláda práva

Listina základních práv a svobod v čl. 2 vymezuje státní moc ve vztahu k právu a **vyjadřuje tak princip právního státu**. Dle odst. 2 citovaného článku je *stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání*. Druhý odstavec pak zdůrazňuje, že *státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví*. Konečně třetí odstavec citovaného článku říká, že *každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá*.

Právní stát

= podrobení státní moci zákonu. Právní stát je především ústavním státem.

Státní moc lze tedy uplatňovat jen při splnění několika podmínek:

- jen tehdy, kdy to stanoví zákon (státní moc nemůže své zásahy odůvodňovat žádnou nižší právní normou, než je zákon, čímž je vyjádřen princip svrchovanosti zákona, kterým se omezuje především moc výkonná)
- každý státní orgán má zákonem vymezenou pravomoc a nesmí z ní vykročit
- státní orgán může jen to, co je mu zákonem dovoleno

Jen zákon stanoví meze jednání každého člověka, který je svobodný a jen normou zákona mu lze něco zakázat nebo přikázat. Na toto základní vymezení navazuje čl. 4 odst. 1 Listiny, který obsahuje pravidlo, jak lze povinnosti ukládat a dle něhož *právní povinnost může být uložena jen zákonem, nebo na základě zákona a v jeho mezích.*

Čl. 4 odst. 4 Listiny obsahuje obecné interpretační pravidlo: *Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*

Z citovaného interpretačního (tj. výkladového) ustanovení vyplývá, že práva a svobody nemohou zůstat jen pouhými deklaracemi bez reálného obsahu a aplikovatelnosti a je třeba je vyložit a uplatňovat v jejich souladu.

9.2 Svoboda jednotlivce a její ústavní záruky

Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena v čl. 7 Listiny základních práv a svobod. Nedotknutelností osoby se zde rozumí právo na zachování tělesné integrity (celistvosti) s tím, že přípustné omezení nedotknutelnosti osoby je možné jen v případech stanovených zákonem.

Svoboda pohybu a pobytu je zakotvena v čl. 14 Listiny základních práv a svobod, v němž je zaručena svoboda pohybu a pobytu každému, každé fyzické osobě, tedy nejen státním občanům. Svobodu pohybu a pobytu lze omezit zákonem. Žádnému státnímu občanu České republiky nemůže být bráněno v návratu do zahraničí z České republiky, žádný občan České republiky nemůže být žádným rozhodnutím státu vyhoštěn z České republiky. Cizince lze vyhostit na základě správního vyhoštění nebo na základě trestního řízení, jestliže soud uloží jako vyhoštění jako trest.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena v čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod. Nikdo nesmí rozhodovat o tom, co si má nebo nemá člověk myslet, co má být v souladu s jeho svědomím a jaké má být jeho náboženské vyznání.

Svoboda projevu a právo na informace je zaručena v čl. 17 Listiny základních práv a svobod, jenž patří mezi politická práva. Svoboda projevu představuje vyjadřování názorů na společensky významné problémy, právo na informace odráží skutečnost, že aktivní účast jednotlivců na životě státu vyžaduje dostatečnou sumu informací.

9.3 Politická práva a jejich ústavní záruky

Politická práva jsou upravena v druhém oddílu hlavy druhé Listiny základních práv a svobod (čl. 17 až 22). Jde o následující politická práva:

- **svoboda projevu, právo na informace zahrnující výslovný zákaz cenzury**
- **petiční právo**
- **právo shromažďovací a sdružovací**
- **právo podílení se na správě věcí veřejných**
- **přístup k veřejným funkcím**
- **právo na odpor**

Společným znakem všech politických práv je umožnit především fyzickým osobám **účast na správě věcí veřejných** (jak na úrovni celostátní, tak komunální) a **svobodně se projevovat**. Na jedné straně představují politická práva oprávnění občanů účastnit se na formování státních orgánů a uskutečnění státní moci, na straně druhé politické svobody zabezpečují aktivní seberealizaci jednotlivce ve společnosti a státě.

Politická práva jsou spjata s reprezentativní demokracií (volební právo), s přímou demokracií (referendum) a s ovlivňováním pluralitního politického režimu (právo sdružovací, shromažďovací, svoboda projevu). Reálné využívání politických práv a svobod je nezbytným předpokladem svobodného a aktivního života jednotlivce ve společnosti.

Specifickou roli má čl. 22 Listiny základních práv a svobod, který stanoví ústavní limit i pro všechny subjekty, které aplikují politická práva a svobody („*Zákonná úprava všech politických práv a svobod a její výklad a používání musí umožnit a ochraňovat svobodnou soutěž politických sil v demokratické společnosti*“). **Svobodnou soutěž politických sil je proto třeba považovat za jednu z podstatných náležitostí demokratického právního státu, jejíž změna je podle čl. 9 odst. 2 Ústavy ČR nepřípustná.**

9.4 Principy sociálního státu v Listině základních práv a svobod

Principy sociálního státu najdeme v hlavě čtvrté Listiny základních práv a svobod, která zakotvuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Jde o práva, která zpravidla vyžadují plnění ze strany státu s tím, že jejich ústavní úprava je příznačná pro sociální stát. Důsledky těchto ustanovení Listiny základních práv a svobod se promítají do předpisů pracovního práva, práva sociálního zabezpečení a dalších oborů práva veřejného i soukromého.

Čtvrtá hlava Listiny základních práv a svobod zaručuje následující práva:

- **právo na práci**
- **právo na přiměřené hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci**
- **právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při ztrátě živitele**
- **právo na pomoc v hmotné nouzi**
- **právo na ochranu zdraví**
- právo občanů na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky na základě veřejného zdravotního pojištění
- zakotvuje poměrně vysoký standard zdravotní péče s tím, že jeho podmínky a meze musí stanovit zákon

- **právo na vzdělání**
 - povinná školní docházka
 - bezplatné vzdělání na základních a středních školách
 - vysokoškolské bezplatné vzdělání je podmíněno schopnostmi občana a možnostmi společnosti
- **právo na ochranu rodičovství a rodiny**
 - péče o děti a výchova je přední rodičovskou povinností s tím, že pečující rodiče mají právo na pomoc od státu
 - práva rodičů lze proti jejich vůli omezit jen rozhodnutím soudu na základě zákona
 - zajištění zvláštní péče a ochrany v pracovních vztazích těhotným ženám
- **právo na ochranu dětí a mladistvých**
- **právo na příznivé životní prostředí a na informace o životním prostředí**

Pro principy sociálního státu je výchozí ústavní hodnota důstojnosti člověka (čl. 1 Listiny základních práv a svobod), kdy stát musí vytvářet takové podmínky, aby lidé byli zajištěni pro případ rizik spojených s jejich věkem, zdravotním stavem a nemajetností.

9.5 Ústavní úprava procesních práv a právo na spravedlivý proces

Právo na soudní a jinou právní ochranu upravuje Listina v hlavě páté. V Listině je preferována soudní ochrana, nicméně je uznáno i právo domáhat se svého práva i u jiného orgánu (stanoví-li tak zákon).

Právo na spravedlivý proces

Čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „**Každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.**“

Jde o právo každého (fyzické a dle povahy věci právnické osoby) dle postupu stanovených procesními předpisy požadovat, aby mu byla poskytnuta soudem (případně jiným orgánem) ochrana jeho práv. Soudy mají výlučnou povinnost tuto ochranu poskytovat, jiné orgány musí být zákonem výslovně zmocněny. Při domáhání se práva způsobem, při němž není dodržen předepsaný proces, nemusí být soudem ochrana poskytnuta. Rovněž jsou zde vyjádřeny principy nezávislosti a nestrannosti výkonu soudní moci.

Je třeba upozornit, že v čl. 36 odst. neupravuje Listina základních práv a svobod právo na spravedlivý proces, nýbrž zakládá správní soudnictví, tj. upravuje zásadu, že rozhodnutí orgánu veřejné správy jsou přezkoumatelná soudem a nemusí být konečná. Platí, že záležitosti týkající se základních práv a svobod nesmějí být vyloučena z přezkumné pravomoci soudů, v případě ostatních záležitostí musí být možnost soudního přezkumu rozhodnutí orgánu veřejné správy vyloučena zákonem.

Ve třetím odstavci citovaného článku Listiny základních práv a svobod připouští možnost chyby či státních orgánů a v takovém případě stanoví právo na náhradu škody.

Principy činnosti soudů a soudců stanovené Listinou základních práv a svobod jsou:

- **právo odepřít výpověď (z kvalifikovaných důvodů) – čl. 37 odst. 1**
- **právo na právní pomoc od začátku řízení – čl. 37 odst. 2**
- **procesní rovnost účastníků řízení – čl. 37 odst. 3**
- **právo na tlumočníka – čl. 37 odst. 4**
- **princip zákonného soudce – čl. 38 odst. 1**
- příslušnost soudu je stanovena procesním předpisem, příslušnost konkrétního soudce je dána rozvrhem práce vydávaným na základě zákona
- **princip veřejného, ústního soudního řízení provedeného bez zbytečných průtahů a v přítomnosti toho, koho se projednává věc týká – čl. 38 odst. 2**
- zásada veřejnosti (tu lze vyloučit pouze ze zákonných důvodů), zásada ústnosti (soud získává poznatky prioritně ústním podáním s tím, že ve zkráceném či písemném řízení nesmí být odňata možnost vyjádřit se ústně, rozsudek musí být vyhlášen vždy veřejně), zásada projednání věci bez zbytečných průtahů (mění se v čase a podle konkrétních podmínek)

9.6 Ústavní úprava základů trestního práva a trestního řízení

Ústava ČR v čl. 90 stanoví, že „**jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy**“. Stejně tak Listina základních práv a svobod v čl. 39 stanovuje soudům monopol k rozhodnutí o vině a trestu za trestné činy. „**Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.**“

Čl. 6 odst. 3 Listiny základních práv a svobod vylučuje trest smrti. Zákaz trestu smrti vyplývá i z mezinárodních závazků. Čl. 6 odst. 4 Listiny základních práv a svobod připouští okolnosti vylučující protiprávnost, tj. vylučuje protiprávnost jednání v nutné obraně či v krajní nouzi, případně jednání, kdy byla oprávněně použita zbraň.

Záruky osobní svobody se uplatňují především v souvislosti s garancemi v trestním právu procesním.

Čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod upravuje **zásadu trestního stíhání jen ze zákonných důvodů**

- okamžik zahájení trestního stíhání je spjat s usnesením o zahájení trestního stíhání, v němž je obviněnému sděleno, jakého jednání se dopustil a jaký trestný čin je v tomto jednání spatřován
- nelze někoho zbavit osobní svobody pro pouhé porušení soukromoprávního závazku

Čl. 8 odst. 3 Listiny základních práv a svobod upravuje **podmínky a lhůty / možnou dobu zadržení**

- zadržení představuje krátkodobé omezení osobní svobody za účelem přezkoumání důvodů vazby (jedno z opatření sloužících k zajištění přítomnosti obviněného / podezřelého nebo pro dosažení účelu trestního řízení)
- zadržení se musí bezodkladně ohlásit státnímu zástupci

Čl. 8 odst. 4 Listiny základních práv a svobod upravuje **podmínky a lhůty zatčení**

- zatčení obviněného na příkaz soudu a krátkodobé omezení jeho osobní svobody za účelem jeho dodání orgánu, který příkaz k zatčení vydal (zajištění přítomnosti u výslechu, nelze-li ho předvolat, předvést nebo zadržet)

Čl. 8 odst. 5 Listiny základních práv a svobod upravuje **podmínky vzetí do vazby**

- vazba představuje procesní úkon, kterým se zajišťuje osoba obviněného pro účely trestního řízení a pro výkon trestu
- do vazby lze vzít pouze osobu, jíž bylo sděleno obvinění
- pomine-li důvod vazby, musí být obviněný ihned propuštěn na svobodu

Čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod zakotvuje presumpci nevinny.

presumpce nevinny

„Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“

Presumpce nevinny je jedním ze základních zásad trestního řízení, podle které je **na účastníka trestního řízení v jeho různých fázích** (podezřelého, obviněného i obžalovaného) **nahlíženo jako na nevinného, dokud není pravomocným rozsudkem** soudu rozhodnuto o opaku. Je jedním z principů právního státu a výkonu soudnictví. Presumpce nevinny tak nutí orgány činné v trestním řízení postupovat nestranně a šetřit osobnost obviněného a ukládat mu jen nezbytná omezení. Podobně ale musí s obviněným jednat i další osoby, např. novináři, kteří o konkrétní kauze informují.

Presumpce nevinny se promítá i do další zásady trestního řízení, latinsky zvané „*in dubio pro reo*“, neboli v pochybnostech ve prospěch. V praxi to znamená, že neprokázaná vina, má stejnou váhu jako prokázaná nevina. Má-li tedy soud pochybnosti o vině obžalovaného a tyto pochybnosti nelze žádnými dalšími důkazy odstranit, musí vydat rozhodnutí pro obžalovaného příznivější, a to případně i zprošťující rozsudek, byť by i některé důkazy nasvědčovaly tomu, že se trestného činu mohl dopustit.

Čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod zakotvuje právo na obhajobu.

Čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod zakotvuje právo odepřít výpověď.

Čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod upravuje zásadu **zásada překážky věci pravomocně rozhodnuté** (*res iudicata*) a **zásada „ne dvakrát o témž“** (*ne bis in idem*).

- **zásada překážky věci pravomocně rozhodnuté** (*res iudicata*) a **zásada „ne dvakrát o témž“** (*ne bis in idem*)
- nelze tedy dvakrát rozhodovat o téže pravomocně rozhodnuté věci s tím, že není vyloučena možnost mimořádných opravných prostředků (totožnost věci je dána stejným předmětem řízení a stejnými účastníky)

Čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod připouští retroaktivitu, nese-li s sebou příznivější důsledky pro pachatele

- výjimka prolamující obecný zákaz retroaktivity, jinak ale i v trestním právu platí zákaz retroaktivity, když platí, že určitý skutek může být trestným činem pouze tehdy, je-li trestný podle zákona účinného v době spáchání a zároveň takovým zůstane až do právní moci odsuzujícího rozsudku)

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. I. díl. Obecná státověda.* Praha: Linde, 1998, 368 s. ISBN 80-7201-141-3

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 1.* 2. vydání, Praha: Linde, 2008, 797 s. ISBN 978-80-7201-694-5

Pavlíček, V. a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. část 2.* Praha: Linde, 2004, 248 s. ISBN 80-7201-472-2

Příbáň, J. *Disidenti práva.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001, 284 s. ISBN 80 86429 00 8

Příbáň, J., Hollander, P. a kol. *Právo a dobro v ústavní demokracii.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011, 270 s. ISBN 978-80-7419-045-2

Ústavní záruky základních práv a svobod spočívají v ochraně před neoprávněnými zásahy státu a dalších subjektů do sféry jednotlivých práv a mají otvírat prostor k seberealizaci člověka ve společnosti.

1. Vyjmenujte generace lidských práv.
2. Popište strukturu Listiny základních práv a svobod.
3. Jakým způsobem jsou ústavně zaručena politická práva?
4. Charakterizujte právo na spravedlivý proces.
5. Vyjmenujte ústavně zaručená práva obviněného.

10 Úvod do správního práva

Cíle

Pochopení obsahu činnosti veřejné správy a rozdílů mezi výkonem státní správy (přímým a nepřímým) a uplatněním práva na samosprávu

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- veřejná správa
- přenesená působnost
- samostatná působnost

10.1 Veřejná správa

Veřejnou správu charakterizujeme jako správu veřejných záležitostí ve veřejném zájmu (oproti tomu ve správě soukromé jde o péči vlastních záležitostí fyzické či právnické osoby v jejím vlastním zájmu).

Veřejná správa

= **správa veřejných věcí ve veřejném zájmu**

Platí, že co není subjektu veřejné správy zákonem výslovně povoleno či uloženo, to je mu zakázáno, to činit nesmí. Veškerá veřejnoprávní činnost subjektu veřejné správy musí být prováděna podle platného právního řádu (**zásada zákonnosti**) a pouze v mezích jeho zákonné působnosti a formami, jež jsou jeho zákonnou pravomocí.

Veřejná správa se člení na státní správu a samosprávu. V některých publikacích najdeme rozčlenění veřejné správy na státní správu, samosprávu a ostatní veřejnou správu.

Státní správa spravuje záležitosti, jejichž záležitosti si formou zákona vyhradil stát. Tyto záležitosti rozhodují buď státní orgány či státem zřízené veřejné instituce přímo, a nebo stát pověří výkonem některých záležitostí státní správy též jiné subjekty, státu nepodřízené. Toto pověření výkonu státní správy se může uskutečnit výhradně na základě zákona a je-li takto pověřena výkonem státní správy obec nebo kraj, jde o její přenesenou působnost.

Shrneme-li, tak nepřímou vykonávají státní správu subjekty od státu odlišné:

- a) na něž byl ve stanoveném rozsahu výkon státní správy **přenesen, tj. delegován zákonem** na některou veřejnoprávní korporaci zpravidla samosprávného charakteru (nejdůležitějším případem delegace je výkon státní správy územně samosprávnými celky v přenesené působnosti)
- b) jimž byl výkon státní správy ve stanoveném rozsahu **propůjčen** rozhodnutím na základě zákona (propůjčení se zpravidla realizuje koncesí nebo autorizací s tím, že se propůjčuje vrchnostenská pravomoc nebo výkon určité činnosti soukromoprávním subjektům, např. technická kontrola stavu motorových vozidel, lesní a rybářská stráž)

Přenesená působnost

představuje nepřímý výkon státní správy, kterou vykonávají územně samosprávné celky na základě delegace zákonem (čl. 105 Ústavy ČR - *výkon státní správy lze svěřit orgánům samosprávy jen tehdy, stanoví-li to zákon*). Přenesená působnost je na orgány obce a kraje státem delegována. Jinak řečeno **přenesená působnost je nepřímým výkonem státní správy, kterou vykonávají územně samosprávné celky na základě delegace zákonem.**

Přenesená působnost je tedy okruhem záležitostí, které vykonávají orgány obce / kraje jménem státu, nikoli jménem svým. Za kvalitu výkonu této působnosti odpovídá stát. Proto také musí orgány obce či kraje při výkonu této státní působnosti respektovat vůli toho, kdo jim ji svěřil. Při výkonu přenesené působnosti orgány obce či kraje neformulují svou vůli a tudíž není možné, aby pravomoc k realizaci této působnosti uplatňovaly ty orgány obce, které jsou vytvářeny vůlí občanů formou voleb (členům zastupitelstva je až na výjimky přístup do této části působnosti odepřen).

Přenesenou působnost vykonávají pro stát především obecní či krajské úřady a další zvláštní orgány, např. přestupková komise. Důležitou činností v oblasti přenesené působnosti je vydávání nařízení radou obce či kraje (nutnost výslovného zákonného zmocnění).

Konkrétní obsah přenesené působnosti je stanoven zvláštními zákony z jednotlivých odvětví státní správy, postup orgánů při jejím výkonu je pak upraven procesními zákony, zejména správním řádem.

10.2 Právo na samosprávu

Ústavní vymezení práva na samosprávu je zakotveno v čl. 100 odst. 1 Ústavy ČR, dle něhož **územní samosprávné celky jsou územními společenstvími občanů, která mají právo na samosprávu.**

Samostatná působnost = samospráva

je Ústavou ČR a jinými zákony stanovený okruh úkolů veřejné správy, jejichž vykonávání vlastním jménem je svěřeno samosprávné korporaci odlišné od státu, jde tedy o správu záležitostí obce / kraje v jejich zájmu a v zájmu jejich členů, kterou vykonávají orgány obce / kraje samostatně. Samospráva není podřízena orgánům státní správy (stát vykonává dozor), ovšem neztrácí charakter plnění veřejnosprávních úkolů, neboť rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob. **Jde tedy o vlastní záležitosti, které územně samosprávný celek vykonává vlastním jménem a na vlastní odpovědnost.**

Samostatná působnost je jen jiný pojem pro samosprávu.

Samospráva je chápána jako samostatná, nezávislá, svobodná sebe správa územního společenství občanů. Ústava ČR rozlišuje dvojí územní společenství, a

sice obecní a krajské. Obce jsou základními územně samosprávnými celky a kraje vyššími územně samosprávnými celky. Soustava územních samosprávných celků není vybudována na hierarchickém principu, obec je základním článkem, samosprávná kompetence kraje je doplňující a musí být výslovně zákonem stanovena. Krajská samospráva nemá žádnou původní, přirozenou samosprávnou kompetenci chráněnou Ústavou, jejím pramenem je pouze zákon. Jinak řečeno do samosprávy kraje spadá pouze to, co nespadá do samosprávy obecní (princip subsidiarity).

Pokud nevyplývá ze zákona, který upravuje působnost územně samosprávných celků, že jde o přenesenou působnost, platí, že jde o samostatnou působnost, tj. o projev samosprávy obce/ kraje. Tedy zjednodušeně řečeno, svou vlastní působnost musí stát na obce / kraje přenést (delegovat) a neučiní-li tak, má se za to, že nejde o delegaci, leč o aprobaci přirozené samostatnosti obce / kraje.

Samostatnou působnost (samosprávu) vykonávají ty orgány obce, které své postavení odvozují od vůle občanů vyjádřené ve volbách, tedy především zastupitelstvo a rada, jejich orgány jsou výbory zastupitelstva a komise rady. Odborný úřednický aparát, tj. obecní úřad nemůže sám v otázkách samosprávných nic rozhodovat, ale plní pouze úkoly uložené mu volenými orgány. V samosprávných záležitostech však mohou občané za splnění zákonem stanovených podmínek rozhodovat i přímo formou místního referenda.

Nejdůležitějším právem územně samosprávných celků v oblasti samosprávy je možnost vydání obecně závazné vyhlášky zastupitelstvem (čl. odst. 104 odst. 3 Ústavy České republiky).

Pokud jde o profesní samosprávu, tak ta je definována určitou profesí, nejčastěji se jedná o různé komory (např. lékařská, advokátní, notářská) s tím, že zpravidla jde o komory vzniklé ze zákona s povinným členstvím, komora má na starosti odborný a etický dohled.

Veřejná správa je tvořena jednak státní správou vykonávanou přímo státem a státem zřízenými veřejnými institucemi nebo vykonávanou nepřímo (přenesený výkon státní správy), kde příslušné orgány územně samosprávných celků musí jednat podle pokynů nadřízených orgánů státní správy, a jednak samosprávou, jejíž kompetence je dána právem spravovat si vlastní záležitosti. V případě územně samosprávných celků je třeba striktně rozlišovat přenesenou působnost státní správy a samostatnou působnost (samosprávu).

Samospráva je jednou z forem svobody, je výrazem práva a schopnosti obyvatelstva spravovat si tu část veřejných záležitostí, která patří mezi jeho vlastní. Pojem vlastních záležitostí je dán především místním charakterem, schopností řešit všechny záležitosti občanů efektivněji, hospodárněji a s konkrétními znalostmi místních podmínek. Samospráva představuje zajištění nejúčinnější účast občanů na správě věcí veřejných.

Hendrych, D., a kol.: *Správní právo. Obecná část*. 8. vydání, Praha : C.H. Beck, 2012, 832 s. ISBN 978-80-7179-254-3

Sládeček, V. *Obecné správní právo*. 2. Vydání, Praha : ASPI Wolters Kluwer, 2009 (3. vydání, 2013), 450 s. ISBN 978-80-7478-002-8

1. Charakterizujte veřejnou správu v České republice.
2. Popište způsoby výkonu státní správy v České republice.
3. Kde a jak je upraveno právo na samosprávu?
4. Co představuje nejdůležitější projev uplatnění práva na samosprávu?